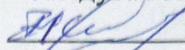

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ІНФОРМАЦІЇ ТА
РЕГІОНАЛЬНИХ СТУДІЙ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач випускової кафедри

 Ніна РЖЕВСЬКА
« 15 » 06 2023 р.

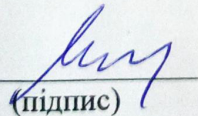
КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 291 «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ, СУСПІЛЬНІ
КОМУНІКАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ
«МІЖНАРОДНА ІНФОРМАЦІЯ»

**Тема: «ІНФОРМАЦІЙНА ГІГІЄНА, ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ
ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ГРОМАДЯН. СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА
ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА»**

Виконавець: здобувач вищої освіти 4 курсу, 409 групи, Шевчук Єлизавета Ігорівна

Керівник: к. т. н., доцент кафедри міжнародних відносин, інформації та регіональних студій Чмельов Вячеслав Орійович

Нормоконтролер: _____

(підпис)

Олексій МЕНДРІН

КИЇВ 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	6
1.1 Політична свідомість, як складова світоглядної картини людини.....	6
1.2 Особливості трансформації політичної свідомості.....	11
1.3 Формування політичної свідомості громадян через фільтрацію інформаційного простору.....	14
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИМ ПРОСТОРОМ НА ПРИКЛАДІ СУСІДНІХ ДЕРЖАВ.....	18
2.1 Гібридні війни в інформаційному середовищі.....	18
2.2 Альтернативна політична свідомість на прикладі російських громадян.....	22
2.3 Методи забезпечення релевантного інформаційного простору за досвідом зарубіжних країн.....	25
РОЗДІЛ 3. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ГІГІЄНИ ТА ЇЇ ЗНАЧИМІСТЬ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	29
3.1 Інформаційна гігієна та сучасні виклики її реалізації.....	29
3.2 Забезпеченні безпечного інформаційного середовища для українського населення в період російсько-української конфлікту.....	33
3.3. Механізм впливу інформаційної гігієни на протидію російській дезінформації.....	38
ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	52
ДОДАТКИ	57

ВСТУП

Актуальність теми, полягає в тому, що в сучасному інформаційному суспільстві, де доступ до інформації є безпрецедентним, важливо забезпечити якість та достовірність цієї інформації. Політична свідомість громадян є ключовим фактором у формуванні демократичного суспільства та прийнятті обґрунтованих політичних рішень. Усвідомлення значимості елементу політичної свідомості може допомогти підвищити рівень освіченості громадян та забезпечити більш об'єктивне сприйняття політичних процесів та подій. Крім того, це може допомогти запобігти поширенню фейкової та маніпулятивної інформації, що може негативно впливати на політичну поведінку громадян. Отже, актуальність роботи про політичну свідомість у сучасному інформаційному суспільстві є надзвичайно високою. Важливо бути об'єктивним у оцінці поданої інформації, що сприятиме формуванню інформаційного суспільства, адже великі обсяги інформації стирають кордони реальності з фейками, тому політична свідомість допомагає тверезо оцінювати ситуацію, ретельно аналізуючи достовірність новин та отримувати потрібні результати. Відповідно поширення дезінформації, пропаганди та фейків вже не можуть бути такими ефективними, адже здатність громадян до критичного мислення, уникає поширення паніки та дестабілізації суспільства.

Сучасне становище України на практиці показує нам, що той хто володіє інформацією, володіє світом, і може нести значний вплив не лише на мікроаудиторії, а й на цілі країни. Інформаційне сміття все швидше і швидше заповнює простори Інтернету, навіть якщо не говорити про ситуацію на території України, інформація розповсюджується зі швидкістю світла, тому не завжди фахівці навіть мають змогу тверезо оцінити повідомлення, саме тому головним завданням постає навчити людей розрізняти корисну та непотрібну інформацію, тому поняття Інформаційної гігієни є важливим в цьому контексті.

Інформаційна гігієна в сучасному світі це як особиста гігієна, що забезпечує нам здоров'я не лише фізичне, а й ментальне. Для прикладу, російське суспільство має низький рівень політичної свідомості, адже громадяни не мають достатніх знань

про політику та суспільство, вони не мають права голосу, доступу до правдивої інформації, до висловлення власної думки, а влада не виконує своїх прав та обов'язків, а навпаки нав'язує бажану думку та маніпулює суспільством, висвітлюючи лише оманливі дії, саме тому вони не можуть показати своє невдоволення від дій їхнього президента. Натомість вони його підтримують, і якби політична свідомість російських громадян була вищою, вони розуміли насильницькі дії своєї держави по відношенню до України, та зупинили війну, однак вони не бачить такої потреби, адже їхнє інформаційне середовище сильно забите пропагандистськими наративами та маніпулятивними повідомленнями.

Західні країни вже давно усвідомили важливість дотримання інформаційної чистоти у середовищі країни, та почали розробляти багато методів забезпечення інформаційною гігієни їхніх громадян, формуючи політично свідоме суспільство, демократична, що має право голосу і може впливати на на долю та рішення держави. Україна на шляху до створення нової системи, хоч наразі вона активно набирає обертів, створюючи потужний блок оборони від інформаційної війни рф, все одно є сильна потреба у налагоджені та доцільної системи, формуванні правильної нормативно-правової бази, що забезпечуватиме реалізацію чистого інформаційного поля для населення.

Метою роботи є визначення ролі інформаційної гігієни у формуванні політичної свідомості громадян.

Об'єкт дослідження є політична свідомість людини у сучасному громадянському суспільстві.

Предметом дослідження є трансформація політичної свідомості за допомогою інформаційної гігієни.

Завданнями, які не обхідно виконати для досягнення поставленої мети :

1. Розглянути політичну свідомість, як складову світоглядної картини людини
2. Визначити особливості трансформації політичної свідомості
3. Проаналізувати формування політичної свідомості громадян через фільтрацію інформаційного простору
4. Опрацювати поняття гібридних війн в інформаційному середовищі

5. Дослідити питання фейкової політчної свідомості на прикладі російських громадян

6. Охарактеризувати основні методи забезпечення (реалізації) достовірного інформаційного простору зарубіжних країн

7. Ознайомитись з питанням інформаційної гігієни та сучасними викликами її реалізації

8. Проаналізувати можливості безпечного інформаційного середовища для українського населення в період російсько-української конфлікту

9. Розробити актуальні пропозиції стосовно механізму впливу інформаційної гігієни на протидію російській дезінформації.

Методи дослідження: під час виконання роботи, були застосовані контентний та системний аналіз, також SWOT-аналіз, порівняння, медіа-моніторинг.

Структура роботи включає вступ, три розділи, кожен з яких має по три підрозділи, а також висновки, список використаних джерел та додатки.

Апробація результатів роботи у представлена у XXIII Міжнародній науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Політ. Сучасні проблеми науки» за темою : « Засоби масової інформації як фактор формування світогляду людей в сучасних реаліях», а також на конференції Круглого столу з нагоди Дня супротиву окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя за темою : « Інформаційна гігієна як ефективний інструмент протидії пропаганді під час війни в Україні» [57],[58].

РОЗДІЛ 1

ПОНЯТТЯ ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

1.1 Політична свідомість, як складова світоглядної картини людини

Свідомість — це важливий елемент нашого існування, який дозволяє нам розуміти світ навколо нас та сприймати його. Це поняття є важливим аспектом людської психології та філософії оскільки, це сприяє нашому результату способу буття, довготривалої діяльності, певний вчинків та бажань. Передумовою формування такої свідомості є те, що людина починає усвідомлювати свою групову належність, групову ідентичність і водночас те, що вона неспроможна реалізувати власні та групові інтереси без вступу в певні відносини з політичною владою. Політична свідомість притаманна конкретній людині вже тоді, коли вона усвідомлює свій громадянський статус, громадянську позицію, а разом з ними і реальну потребу, а то й необхідність впливати на владу [42, с 28].

Політична свідомість — це складова частина світоглядної картини людини, що відображає її уявлення про політичну систему, роль держави та громадян у суспільстві, права та обов'язки людини в політичному житті. Політична свідомість формується під впливом різних чинників: соціального середовища, освіти, засобів масової інформації, політичного досвіду, історичної пам'яті тощо. Вона визначає поведінку людини в політичному житті, її ставлення до державної влади, політичних партій, громадських рухів та інших факторів політичного життя. Політична свідомість є важливим елементом демократичного суспільства, оскільки вона впливає на розвиток громадянської свідомості та активності, сприяє формуванню громадської думки та вирішенню важливих політичних проблем. Кожна людина має свої власні уявлення про політику, які формуються на основі її життєвого досвіду та оточення. Політична свідомість визначає поведінку людини в політичному житті. Вона впливає на її ставлення до державної влади, політичних партій, громадських рухів та інших факторів політичного життя. Людина з політичною свідомістю може бути активною

учасницею політичного життя, висловлювати свої погляди на важливі питання та брати участь у вирішенні проблем.

Концепція політичної свідомості сягає корінням в епоху Просвітництва, яка наголошувала на розумі, індивідуалізмі та демократії. Французька революція 1789 року стала переломним моментом у формуванні політичної свідомості, оскільки вона кинула виклик існуючому соціальному та політичному порядку та проклала шлях для піднесення демократичних ідеалів. Відомий французький соціолог та політичний діяч Алексіс де Токвіль у своїй праці "Про демократію в Америці" виділив політичну свідомість як один з ключових елементів, що визначають розвиток демократії. Він вважав, що політична свідомість полягає у здатності людини розуміти та аналізувати політичну ситуацію в країні, формулювати свої погляди на неї та приймати участь у політичному житті [54].

У подальшому поняття політичної свідомості було розвинуте в рамках соціології та політології. Політична свідомість стала розглядатися як складова частина громадянської свідомості, що включає в себе знання, уявлення та оцінки про політичну систему, політичних лідерів, політичні процеси та події. У XIX столітті значну роль у формуванні політичної свідомості відіграла поява засобів масової інформації та поширення писемності. Газети, брошури та книги стали важливими джерелами інформації та думки, а політичні партії та рухи використовували їх для мобілізації громадської підтримки.

У XX столітті розквіт масової політики, зростання профспілок, рухів за громадянські права та інших соціальних рухів, які прагнули кинути виклик статус-кво та сприяти соціальній справедливості. Розвиток нових технологій, таких як радіо, телебачення та Інтернет, ще більше розширив охоплення та вплив політичної комунікації.

Сьогодні політична свідомість формується низкою факторів, включаючи освіту, споживання ЗМІ, соціальні мережі та особистий досвід. Роль політичних еліт і груп інтересів у формуванні громадської думки також стала більш помітною, оскільки вони використовують складні маркетингові методи та пропаганду, щоб схилити громадську думку на свою користь. Загалом історія формування політичної

свідомості відображає постійну боротьбу між тими, хто прагне просувати демократію та соціальну справедливість, і тими, хто прагне зберегти владу та привілеї. Здатність людей розвивати критичну та поінформовану політичну свідомість залишається надзвичайно важливою для здорової демократії та справедливого суспільства. Сучасні дослідження вказують на те, що політична свідомість має значний вплив на розвиток демократичного суспільства. Вона сприяє формуванню активної громадянської позиції, забезпечує участь громадян у прийнятті рішень та контролі за діяльністю влади. Тому розвиток політичної свідомості є важливим завданням для будь-якого суспільства, яке прагне до демократичних цінностей та принципів.

Політичну свідомість можна визначити як комплекс ідей, теоретичних концепцій, поглядів, уявлень, думок, оціночних суджень, емоційних станів суб'єктів політичних відносин. Політична свідомість є природним суб'єктивним компонентом політичної діяльності, політичної поведінки [37,с.4]. Політична діяльність є інструментом, що допомагає формувати політичну свідомість, завдяки цьому в майбутньому можна реалізовувати будь-які політичні стратегії інформування громадян та керування громадською думкою.

У політичній ідеології можна виділити два функціональні рівні: теоретичний і концептуальний, на яких формуються основні приписи. Розкриття інтересів та ідеалів певних класів, соціальних верств, націй, держав і політичних програм, політичних принципів та ідеалів, що пропагуються або втілюються в пов'язаних з ними програмах, маніфестах, гаслах, що представляють собою ідейно-політичну основу управління, якщо розглядати види. Спрямованість і політична обізнаність щодо прийняття рішень і політичної поведінки зростає, коли враховуються конкретні цілі та теми політичного процесу, глобальні проблеми (війна, мир, навколишнє середовище тощо). Єдиною основою свідомості в усіх її формах і проявах є суспільне і природне буття людини, її інтелект, воля і почуття.

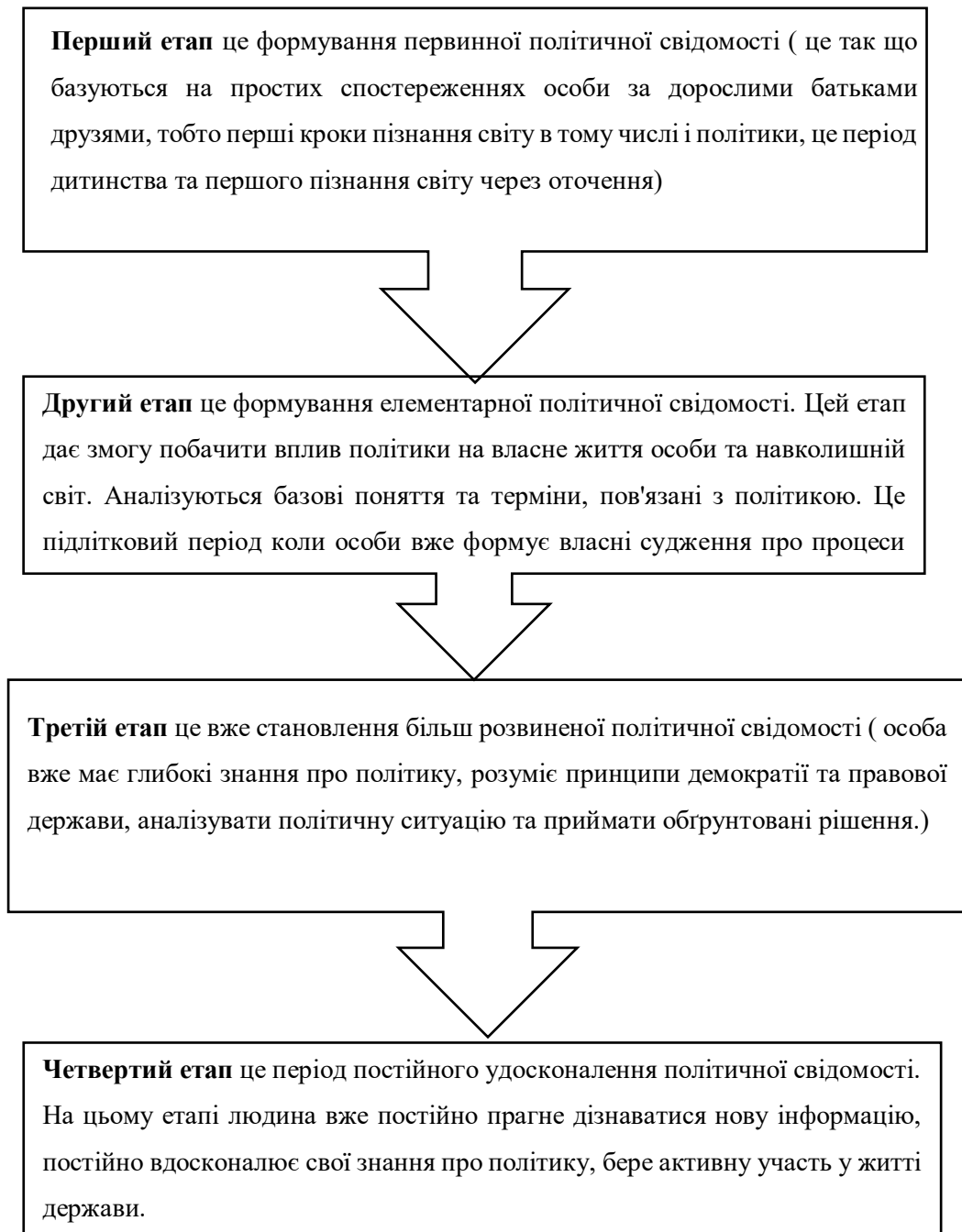

Рис. 1.1 Схема етапів становлення політичної свідомості

Політична свідомість тісно пов'язана з розвитком продуктивних сил і з особливостями соціально-політичної системи, соціально-політичними відносинами, освітою і культурними умовами, що існують у цій системі. Для формування політичної свідомості необхідне аналітичне та критичне ставлення до навколишнього середовища, дійсності та її розуміння, наявність специфічних норм,

цінностей, ідеалів, чітке усвідомлення власних цілей та цілей політичних сил, до яких належить. дуже потрібно. У цьому процесі важливу роль має відігравати владна структура, яка має аналізувати стан політичної свідомості суспільства, формувати свідомість для підтримки соціально-політичної рівноваги та сприяння суспільному прогресу.

Масова політична свідомість є показником що відображає загальні тенденції серед населення, загальновизнані політичні погляди, ідеї та упередження стосовно політичного життя держави та соціального управління. Це явище виникає в процесі політизації державного суспільства та уніфікації принципів, норм на основі різних факторів, таких як історичний, особистий досвід, традиційні та релігійні випадки [34,с.129].

Народна політична свідомість відрізняється ступенем однорідності. У розвинутих країнах зі стабільною політичною системою вона уніфікована, поширена громадянська ідеологія та культура. Демократична модель організації політичного життя, в якій склалися легітимні моделі держави і громадянського суспільства. Цей плюралізм масової свідомості має конструктивний характер, оскільки політична свідомість має спрямована на створення кращого, перспективного, справедливого, демократичного існування. За іншими, часто революційними, анархістськими засадами формується народна політична свідомість у вкрай екстремальних суспільствах.

На даному етапі, поняття політичної свідомості є ключовим для аналізу особливостей політичної культури та суспільних настроїв. Це стосується обізнаності та розуміння людиною політичних питань, подій і процесів, які впливають на її життя та суспільство в цілому.

Люди з високою політичною свідомістю більш схильні до політичних дискусій, дебатів та активізму. Вони також краще поінформовані про політичні питання та краще розуміють наслідки політичних рішень для їхнього життя. Як наслідок, вони схильні формувати думки, які є добре поінформованими, деталізованими та відображають їхні цінності та переконання [28].

З іншого боку, люди з низькою політичною свідомістю можуть мати обмежені знання або інтерес до політики, і можуть покладатися на поверхневі або упереджені джерела інформації, щоб сформуванати свою думку. Вони також можуть бути більш сприйнятливими до маніпуляцій з боку політичних акторів, які прагнуть впливати на громадську думку задля власних інтересів.

Загалом політична свідомість необхідна для формування інформованої та вдумливої громадської думки. Це дозволяє людям критично оцінювати політичну інформацію, брати участь у змістовних дискусіях і приймати обґрунтовані рішення щодо політичних питань, які впливають на їхнє життя та суспільство в цілому.

1.2 Особливості трансформації політичної свідомості

Трансформація політичної свідомості є сталим процесом у розвитку суспільства, тобто будь-які зміни в навколишньому середовищі можуть впливати не лише на погляди окремих громад, а й особи в цілому, тому це постійний процес, якого зазнають більшість середовищ. Головними причинами що впливають на трансформаційні процеси, є будь-яка зміна соціально-економічних умов, політична криза, або ж новітні технології перебудова політичних систем, чи зростання глобалізації та інтернаціоналізації, а також зміни демографічної структури населення. Під трансформацією політичної свідомості розуміється процес зміни політичних поглядів і переконань індивіда чи суспільства.

Політична свідомість системна за своїм характером, вона має багаторівневу структуру. Рівень політичної свідомості – це певний ступінь, досягнутий соціальним суб'єктом у пізнанні процесів і явищ, що мають місце у сфері політичних відносин. У структурі політичної свідомості виокремлюють такі рівні: повсякденний (щоденний), емпіричний, теоретичний [37].

Трансформація може означати і зміну структури, що супроводжується істотною модифікацією всієї сітки взаємозв'язків її елементів, і зміну функцій з важливою модифікацією в діях системи або поля. Такі зрушення торкаються основи соціальної реальності, трансформують її сутнісну якість [Р.1, 10, с.46]. Загалом усі ситуації, що можуть відбуватися в нашому житті, несуть вплив на нашу політичну

свідомість, і результатом цього є побудова нових уявлень не лише про політику, а й світ в цілому.

Тому, можна виділити кількам основних факторів що впливають на формування та зміни політичної свідомості. В першу чергу, це освіта та інформаційні ресурси: це можуть бути знання про власну політичну систему, історію, а також культуру власної країни, про світові тенденції та політику, що може сприяти усвідомлення політичних ситуацій та прийнятті обґрунтованих рішень. Наступний фактор, Засоби Масової Інформації: завдяки ЗМІ на сучасному етапі людина може отримувати актуальні інформацію про події що відбуваються навколо неї, та на міжнародній арені, і в результаті аналізувати та отримувати загальні висновки про ту чи іншу ситуацію.

Ще один фактор політична участь: активність громадянина у вирішенні державних питань, таких як участь у виборах, референдумах, що показує цінність голосу та впливу особи на політичний процес. Менш важливим є етап спілкування з людьми: обговорення певних політичних тем з іншими людьми сприяє розширенню власного кругозору та поділу інформації з іншими. І останній елемент це громадські організації та активісти: участь у різноманітних громадських організаціях та співпраця з активістами, допомагає зрозуміти, як людина може впливати на політичну ситуацію то захищати свої права та інтереси.

Трансформаційні процеси, які стосуються масової свідомості, проявляються не стільки у внутрішньому оновленні ціннісних систем, як у паралельному співіснуванні та взаємному перетині груп населення з полярно різними ціннісними системами та зміні їхньої чисельності стосовно один до одного [56].

Рис. 1.2 Фактори формування політичної свідомості

На рисунку №1, зазначено усі 5 визначальних факторів, формування політичної свідомості. Однак, разом з тим кожен з факторів не завжди має позитивний вплив у спектрі формування політичної свідомості, так як усі фактори можуть бути спотворені, та дезінформувати населення, або ж маніпулювати ним, відповідно формуючи неправильно політичне свідомість, або ж бажану для третьої сторони.

Трансформаційний (перехідний) період, як засвідчує досвід реформ у країнах Західної, Центральної та Південно-Східної Європи, має неоднакову тривалість й значною мірою залежить від “історичного віку” суспільства, нагромадженого ним досвіду адаптації поколінь до нової соціальної реальності та політичних змін [43, с.8].

Перетворення політичної свідомості може викликати різноманітні наслідки для суспільства. Один із найбільш очевидних наслідків полягає у зміні політичних переконань та орієнтацій, що може призвести до зміни політичного курсу країни або навіть до зміни влади. До прикладу зростання популярності нових політичних рухів і партій, які пропагандують нові погляди та ідеї та пропонують альтернативні рішення

для вирішення проблем того чи іншого суспільства. Як результат це може призвести до зміни влади або навіть державного устрою країни.

Одним із позитивних аспектів трансформації політичної свідомості є те що воно може мати позитивний вплив на розвиток демократії в країні. Громадяни можуть стати більш відомими та активними прийняті державних рішень та участі людей у політичному житті зокрема в виборах та референдумах. Це спричинить зміцнення демократичних інститутів, що в свою чергу сприятиме більш ефективному функціонуванню держави. Очевидно, що разом з позитивними наслідками, з'являються і негативні, такі як загострення певних політичних конфліктів між різними ідейними блоками в країні, до прикладу нові політичні рухи та партій можуть використовувати популістські методи для залучення підтримки екстремістські групи можуть використовувати навіть насильства для досягнення власних цілей.

Сформована на основі узагальнення суспільної практики, політична свідомість є найбільш досконалою формою наукового обґрунтування практичної політичної діяльності [49].

1.3 Формування політичної свідомості через фільтрацію інформаційного простору

Формування політичної свідомості в сучасному світі неможливе без доступу до інформації. Однак, інформаційний простір може бути забруднений фейковими новинами, маніпуляціями та пропагандою, що може впливати на формування політичної свідомості громадян. Тому, фільтрація інформаційного простору є важливим елементом формування політичної свідомості. Це означає, що громадяни повинні мати доступ до об'єктивної та достовірної інформації про політичну ситуацію в країні та світі. Фільтрація інформаційного простору може здійснюватися різними способами, наприклад, шляхом регулювання діяльності ЗМІ, контролю за поширенням фейкових новин та маніпулятивних матеріалів в соціальних мережах, підвищення рівня медіа-грамотності серед громадян тощо. Серед усіх використовуваних технологій і особливих прийомів психологічного впливу, засоби масової інформації є найефективнішими маніпуляторами, які мають на меті

оперативне і стратегічне керування суспільною думкою, через що вони зараз є одним із векторів інформаційної війни. Зміна мислення, управління сприйняттям інформації призводить до курування поведінкою людей без урахування їх інтересів. Використання ЗМІ державою чи організаціями у власних інтересах, та поширення надвеликого обсягу інформації збільшує ризик, що дані матеріали можуть бути спотворені чи цілком неправдиві з метою деморалізувати цільову аудиторію даного видання, чи населення в країні [57]. На Рис.1.3 представлено процеси що відбуваються в інформаційному середовищі та як сприймаються людьми.

Рис.1.3 Процес інформаційного впливу

Загалом, фільтрування інформації може відбуватись на кількох рівнях, а саме індивідуальний корпоративний та державні [14]. Якщо говорити про індивідуальний рівень то, це фільтрація залежить від самої людини, він сам обирає контент який він не хоче бачити, обмежуючи його перегляди, або ж навпаки вмикати сповіщення на ті канали, які є достовірними та несуть важливу інформацію. В наші буденності, яскравим прикладом є така мережа як телеграм, де ти можеш мати купу підписок на різні канали, особисті переписки, і в тебе є змога вимикати або вмикати сповіщення на них, тобто ти сам вирішуєш що ти хочеш чути і бачити а що краще оминати.

Наступний рівень це корпоративний, в якому йдеться саме про влаштування якісної інформації у середовищі тої чи іншої компанії, до прикладу організації можуть встановлювати фільтри на своїх комп'ютерах та мережевих пристроях, щоб блокувати доступ до небажаного контенту їх співробітників, який може нести поганий вплив на ефективність роботи компанії або ж порушує її політику.

Найвищий рівень є державним, це система яка охоплює майже все внутрішнє середовище того чи іншого інтернет суспільства, до прикладу держава може встановити фільтри на рівні провайдер інтернету або блокувати доступ до певних сайтів по всій країні та певних сервісів. Яскравим прикладом є блокування російських сайтів на території України, і так само блокування соціальних мереж, таких як Instagram в Росії або ж закриття програми ВКонтакті на території України, адже це була російська програма, тому після військових дій Росії у 2014р. український уряд прийняв рішення обмежити доступ до цього російського ресурсу, адже він міг нести пропагандистські та маніпулятивні наративи [39, с. 15].

Усвідомлюючи важливість формування правильної політичної свідомості, ми зможемо гордити себе від психологічних спроб змінити наше бачення, саме тому дуже важливо отримують інформацію варто її перевірити з кількох джерел, а найбільш ефективним буде знаходження інформації на офіційних сайтах. Також важливо досліджувати обидві сторони аргументів та знаходити об'єктивну інформацію, а не лише довіряти одній, завжди потрібно приходити до висновку аналізують усі можливі варіанти.

Ми також маємо не піддаватися маніпуляціям та пропаганді, і найважливішим в цьому є те що політичні погляди можуть впливати на те як інформація представляється, тобто погляди людей та їх сприйняття той чи іншої ситуації можуть відрізнятися навіть якщо інформація буде подана однаково, але уявлення людей можуть сформувати про той наратив кардинально різні судження, що в майбутньому можуть породжувати дезорієнтацію.

Тому, за для того щоб отримати чисту інформаційне середовище для становлення свідомості громадян у різних аспектах їх життєдіяльності, варто забезпечувати фільтрування інформації на усіх рівнях, а в 1-у чергу починати з

індивідуальної системи, яку потрібно формувати з дитинства, навчаючи дітей правильно користуватися даною їм інформацією, та створювати безпечне інформаційно психологічне поле для себе, для цього їх батьки мають бути також обізнаними у питаннях інформаційної гігієни. Відповідно формуючи свідомих громадян держави, в країні будуть формуватися й політично свідомі люди адже їх змога критично мислити та піддавати певній ситуації аналізу та обґрунтуванню, вже створює суспільство яке може впливати на благополуччя своєї держави шляхом участь у прийнятті внутрішньо та зовнішньополітичних питань держави. За результатами дослідження рівня інформаційної гігієни українців у Facebook, у серпні 2020 року – 54% українських користувачів Facebook публікують фейки та маніпуляції, а 7 з 10 вірять у фейки, маніпуляцію та конспірологію. Проте фейки — не основна проблема інформаційної гігієни українського суспільства. Лідують публікації маніпулятивної інформації (34%) та посилання на сайти-сміттярки (29%) [58].

За оцінкою масштабу Інформаційно-психологічного впливу, що ведеться проти України, американські вчені наводять дані стосовно того, що 75% «життєвих історій» і «посилань на джерела», що наводилися в коментарях у соціальних мережах у періоди активізації російської пропаганди, були майже повністю вигаданими [33, с.7].

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИМ ПРОСТОРОМ НА ПРИКЛАДІ СУСІДНІХ ДЕРЖАВ

2.1 Гібридні війни та інформаційне суспільство

Гібридні війни стали однією з найбільш актуальних тем у сучасному світі. Цей тип конфліктів, який поєднує в собі військові, політичні, економічні та інформаційні аспекти, став все більш поширеним і загрозливим для національної безпеки багатьох країн. Оскільки інформаційне середовище є одним з ключових елементів гібридної війни, розуміння цього явища є надзвичайно важливим для кожного, хто прагне зберегти мир та стабільність у своїй країні та світі в цілому.

«Гібридна війна – війна, основним інструментом якої є створення державо-агресором в державі, обраній для агресії, внутрішніх протиріч та конфліктів з подальшим їх використанням для досягнення політичних цілей агресії, які звичайно досягаються звичайною війною» [11, с. 428] .

Загалом, етапи становлення війни мають довгу історію та технології, і кожен з цих етапів нам показує зміни, що призвели до сучасних гібридних воєн. Тому, варто виокремити кілька поколінь воєн, що залишали відбиток в історії, до прикладу *перше покоління воєн*, характерними ознаками даного покоління було використання гладкоствольної зброї, у статичних позиціях, а також не маневреність військових тактик у битвах, це були війни до індустріальної епохи. В цих війнах були задіяна не значна кількість армії та невелика територія, де відбувався конфлікт та зазвичай вони мали короткострокову перспективу ведення конфлікту. *Війни другого покоління* відрізнялись використанням великих армій та значних територій, а також вже практикувались артилерії, а терміни битв ставали все довшими та виснажливішими. В таких війнах вже застосовувались техніка камуфляжу, побудова фортифікаційних споруд, активно починала працювати розвідка та радіокомунікації. Вже були можливості транспортування військ за допомогою залізниці, адже вже була краще розвинена транспортна інфраструктура. *Третє покоління воєн* позначалось новими видами техніки для ведення боротьби, це була бронетехніка, що створювала нові можливості для переваги над супротивником, це період після 1918 років. Це

покоління стало переломним, адже з нього почалась нелінійна боротьба, тобто якщо перше та друге покоління віоєн велось через пряме зіткнення, то третє показало, що таке застосування нелінійного порядку, маневри, розробка тактик та стратегій.

Війни четвертого покоління це сучасні війни використанням терористичної техніки, децентралізованою, транскордонною і понаддержавною базою конфлікту, зосередженням уваги на цивільному населенні як меті тактичних дій, зникненням поділу на фронт і тил, відсутністю можливості проведення вирішальної битви і такою специфічною характерною рисою як наявність засобів масової інформації, що передають війну в прямому ефірі широким масам населення впливаючи таким чином на громадську думку. Елементом війни стає мистецька стратегія впливу засобів масової інформації на громадську думку воюючих сторін. Медійний вимір війн четвертого покоління впливає на саму істоту війни [54]

Гібридна війна за своєю природою є уявно *війною п'ятого покоління*, війни де застосовуються усі можливі тактики та методи, поєднання усіх поколінь та застосування інформаційно-психологічних інструментів. До цих пір, цей термін не має чіткого визначення, хоч вже і має характерні ознаки та особливості ведення воєн, адже комбінує усі можливі варіанти. Наприклад, Натан Фрейєр з Centerfor Strategic and International Studies, один з творців цього поняття, колишній співпрацівник Департаменту оборони США визначив гібридну війну на основі чотирьох типів боротьби: традиційні сутички регулярних військ, партизанська війна, «катастрофічний тероризм» та винищувальні техніки, що підривають користь військової переваги регулярних військ [15, с.20].

Ервін Гоффман, відомий американський соціолог та психолог, також висловив свої думки про гібридні війни. Він вважав, що такі конфлікти базуються на здатності сторін до маніпулювання інформацією та сприйняттям її з боку населення. Гоффман вважав, що головною метою гібридної війни є зміна думки та поведінки людей, а не завоювання територій чи знищення ворога. Центральною в його концепції є теза про посилення тенденції до конвергенції у сучасних конфліктах, яка виявляється у зближенні та взаємному проникненні (поєднанні) аспектів війни, які

прийнято відокремлювати: фізичного і психологічного вимірів, кінетичної і некінетичної зброї, учасників та неучасників бойових дій [48, с.22].

Також, є наукові дискурси про *війни шостого покоління*, які за своїм змістом здатні вести лише найбільш розвинуті та потужні держави, застосовуючи наднові технології у всіх сферах боротьби, комп'ютеризація та неконтактні бойові дії є пріоритетними в даному варіанті.

У поєднанні з новітніми інформаційними технологіями народжуються такі форми, як мережеві та мережоцентричні війни. [8,с.21]. Це протистояння в кіберпросторі, де злочини здійснюються по відношенню до інформації, а саме крадіжці особистих даних, розповсюдження вірусів для гаджетів, злам електронних систем, а також поширення неправдивої інформації. Мережа є головним інструментом ведення боротьби у політичній сфері, адже мережеві атаки можуть бути здійснені країнами, одна проти одної, підвищуючи рівень конфліктного стану між цими країнами.

Зміст мережевої війни полягає в досягненні успіху в збройній боротьбі не через перевагу в чисельності й вогневій могутності військ, а завдяки їх перевазі в інформаційних можливостях та організаційній побудові за мережевою структурою [32].

Одним з прикладів мережевої війни є гібридна війна РФ проти України. Ця війна включає в себе не тільки збройні дії на території України, але й кібератаки, дезінформацію та інші методи впливу на суспільство. Росія здійснює постійні Кібер атаки на українські установи компанії, намагаються викладати конфіденційну інформацію стосовно важливих об'єктів інфраструктури, та особистої інформації громадян, щоб за допомогою цього маніпулювати, а також поширювати віруси та неправдиву інформацію. Також РФ використовують соціальні мережі для поширення дезінформації до створення атмосфери довіри та напруженості, дестабілізації внутрішнього становища суспільства та деморалізації населення усіма можливими методами.

Росія почала гібридну війну давно, проте раніше вона була приховано, не були доказів ймовірних зломів хакерами російського походження на Заході, а тако постійні

вкиди в українське суспільство російської пропаганди, з 2013 року ця боротьба вийшла на новий рівень, а ворог ставав все нахабнішим. Хоч і російські високопосадовці не визнавали свої дії, як елемент гібридної війни, стаття В. Герасимова що ґрунтувалась на виступі, який він виголосив у січні 2013 року перед офіцерами Російської Академії Військових Наук. Це було провокаційне звернення до військового істеблїшменту. В. Герасимов повідомив інноваційні військові міркування як необхідну умову для подальшої модернізації російських Збройних Сил. Він послався на китайського генерала і військового стратега Сунь-Цзи (раніше 496 р до н.е.), який проголосив девіз: «Найкраща стратегія — підкорити ворога без бою». Тепер це стало необхідною формою ведення війни — звичні правила війни змінилися. Ці ідеї отримали реалізацію в концепції «нового покоління російської війни», що отримала на Заході назву «доктрина Герасимова» [18]. Тобто збройна сила, відходить на 2-й план, а в пріоритеті стає інформаційна війна, боротьба без боротьби, або ж агресія без доказів.

Ця гібридна війна має важкі наслідки для України, яка зазнала величезних втрат як у плані людських жертв і територіальної цілісності, так і з економічної та соціальної точки зору. Війна також вплинула на міжнародні відносини, змінивши геополітичну ситуацію в регіоні. РФ поєднала усі можливі методи, мілітарні, квазімілітарні, дипломатичні, інформаційні, економічні та навіть шантаж ядерною зброєю, усе це застосовується рф для знищення України як незалежної держави.

Власне, чим небезпечна гібридна війна ? В першу чергу, це відсутність чітких кордонів, розрізнення мирного та військового стану, тому майже неможливо застосовувати заходи міжнародного права, адже визначити суперника в цілому важко та говорити про моральні, правові чи етичні норми, ще менш реально. Зникають чіткі кордони початку війни та її закінчення, у аспекті інформаційного протистояння, фейкові вкиди у інформаційне середовище сприяють досягненню військових стратегій.

2.2 Альтернативна політична свідомість на прикладі російських громадян

Від початку повномасштабного вторгнення, великий відсоток росіян підтримував збройну агресію росії проти України, вже тоді стало точно зрозуміло що таке російське суспільство. Усі мі дивувались як вони не вірять тому, що їх уряд чинить злочини з мирним населенням, обстрілює спальні райони міст та нахабно намагається зруйнувати територіальну цілісність іншої незалежної держави, і навіть навпаки на початку війни рейтинг диктатора ще й підскочив, вони вірили в те, чого насправді немає. Російські соціологи зафіксували стрибок «схвалення діяльності путіна» зі сторони громадян Росії. За даними опитування «Левада центр», діяльність Путіна схвалюють 83% росіян. До початку війни проти України цей показник був 69% в січні та 71% в лютому [27].

Виникає питання, як це пояснити, що сталося з цілою нацією, яка не розуміє де правда а де брехня. Усе це стало можливим завдяки промивці мізків російському суспільству, яке відбувалось роками, через усі можливі ЗМІ, новини, месенджери. Саме тут йде мова про фейкову політичну свідомість, тому що хоч громадяни росії можливо й віддані своєму диктатору, вони не є політично свідомими, їх право голосу вирішено вже давно за них, вони не в змозі самотійно прийняти рішення, а все що вони бачать і приймають за дійсність є ілюзорним.

Політична свідомість це про право вибору і про критичне мислення, а штучне інформаційне середовище не є справжнім джерелом формування політичної свідомості, та і будь-якої в цілому. Змога критично мислити, аналізувати різні джерела інформації та робити висновки на підставі перевірених джерел є важливими кроками у побудові свідомих громадян, що можуть нести відповідальність не лише за себе, а й за вчинки власної держави.

Експерт у сфері стратегічних комунікацій Денис Богуш у блозі розповів, які меседжі та наративи вплинули на свідомість рядових росія [61].

Рис. 2.1 «Система Ієрархії пропаганди РФ» [3]

На схемі верхню позицію займає "ЕСТЬ ПУТИН – ЕСТЬ РОССИЯ!" – це головний меседж путінської пропаганди, який використовувався протягом трьох (!) виборчих кампаній путіна з телевізійною рекламою, зовнішньою рекламою, агітаційними кампаніями в регіонах [61]. Другий рівень займають три гасла, які постійно повторюють про правоту російських дій, а також програмують на відчуття небезпеки, в контексті виправдання власних звірств, тобто виправдовують свої злочини потребою у захисті, ну і третє це віра в державу, слова про другу армію світу мають вселяти віру російського населення в державу. Третій рівень говорить про незабуте минуле, та прославлення здобутків часів СРСР, так як росія отримала у спадок багато національних республік, вона до цих пір намагається це проголошувати як власні досягнення. Тут йдеться про об'єднання країн під одним головним лідером росією, і співіснування під росією. Найнижчий рівень даної піраміди посідають гасла спрямовані на різні напрямки життєдіяльності населення, це соціально-економічні

питання, а також мобілізаційні підтексти рф і можливість тримати під контролем усі важливі державні об'єкти та суб'єкти.

Російська пропаганда активно працює у всіх можливих напрямках, тому об'єктами такого впливу є:

1. Власне населення РФ, яке складає 30 % усієї пропаганди
2. Населення України, що складає 20%, а саме населення на окупованих територіях
3. Населення третіх держав, на які припадає 25%, правда ж досить не мала участь
4. По-четверте, міжнародне співтовариство в цілому, в особі міжнародних організацій та їхніх службовців, що також на 25% перехоплює дезінформацію.

За своєю стратегією пропаганди рф нагадує фашистську Німеччину, з дитинства в російських дітях закладаються нарративи, що промивають мізки через систему освіти. В українських школах в окупації щотижня проводять Також під гаслом "об'єднання слов'ян" молодь намагаються залучати в організацію "Юнармія", яку курує Міністерство оборони Росії. Крім того, в школах окупованої частини Херсонщини планують відкрити кадетські класи поглибленої військової підготовки і місцями відкрито агітують школярів 10-11 класів вступати в російську армію.ть урок, що присвячений пропаганді та називається "Розмова про важливе". Окупанти активно перекручують історичні факти в свою користь: "У школах навмисно оминали звірства фашистів, бо треба було героїзувати таких нелюдів, як Бандера та Шухевич" [35].

Також варто звернути увагу на російські нарративи про українську символіку як «нацистську». Наприклад, гасло «Слава Україні», яке з'явилося ще наприкінці XIX століття, пізніше використовувалось у ході української боротьби за незалежність у XX столітті та поширилося в сучасній Україні після 2014 року. Своєю чергою, російська пропаганда прирівнює його до «нацистського вітання» [59].

Загалом, можна дійти висновку, що за допомогою інформації та можливостей, будь-кому можна нав'язати власні бачення і маніпулювати свідомістю інших.

Наприклад російські громадян, ми бачимо тривалі роки психологічного втручання у свідомість людей та насадження неправдивих наративів.

2.3 Методи забезпечення релевантного інформаційного простору за досвідом зарубіжних країн.

Як ми всі знаємо, інформаційне середовище в сучасному світі дуже складне та різноманітне, тому вкрай важливо мати можливість не лише отримати доступ до інформації, а й уміти її аналізувати та оцінювати.

У зв'язку з необхідністю фільтрування контенту в Інтернеті, країни стикаються з труднощами використання традиційних методів контролю над масовою інформацією в Мережі. Однією з головних проблем для цензорів стала динамічність соціальної складової Інтернету - велика кількість матеріалу створюється великою і зростаючою кількістю користувачів. Іншою перешкодою є міжнародний характер Мережі, коли сервери з інформацією часто знаходяться за межами юрисдикції та досяжності правоохоронних органів окремих країн [22].

Серед головних категорій найбільш цензурованих матеріалів в Мережі є такі:

- політичний контент, який включає інформацію та сайти, присвячені діяльності опозиційних рухів, захисту прав людини та релігійних рухів і сект;
- інформація, яка порушує соціальні норми, такі як сайти, які сприяють міжнаціональній та релігійній ворожнечі, закликають до насильства, містять порнографічний контент, присвячені статевій освіті, плануванню сім'ї та ЛГБТ-тематиці, а також ресурси про наркотики та алкоголь;
- контент, який блокується з міркувань національної безпеки, такий як сайти екстремістських, сепаратистських та терористичних рухів, Інтернет-ресурси військових противників, ресурси з конфіденційними даними, а також сайти онлайн-шахраїв і фінансових пірамід, масова розсилка небажаної пошти (спам) та шкідливого програмного забезпечення (малвар);
- сайти та сервіси, які порушують економічні інтереси, такі як сайти, які порушують інтелектуальну власність, файлообмінні сайти, програми та торрент-

трекери, а також VoIP (Voice-over-IP) програми та сервіси, які дозволяють передавати голос по Інтернету. Особливо жорстке законодавство в цій сфері діє в США;

- Інтернет-інструменти та соціальні сервіси, такі як анонімайзери, хакерські сайти та сайти зі списками проксі-серверів, соціальні мережі, ресурси для блогів та мікроблогів, хостинги відео та зображень, пошукові системи та онлайн-перекладачі. Вони можуть використовуватися для обходу державних фільтрів.

Дослідження показують, що багатьом громадянам бракує достатньої інформаційної грамотності, що призводить до недостовірної інформації та прийняття неправильних рішень. Тому формування інформаційної гігієни та медіаграмотності є одним із головних завдань освіти та медіа.

Світовий досвід показує, що демократія та свобода вираження більш розвинені в країнах, які активно дотримуються інформаційної гігієни та медіаграмотності [47, с.77].

Якщо говорити про азіатську модель життя (Південна Корея, Китай, Сінгапур і тд), то там переважає сурове дотримання цензури, а саме влада визначає що краще для громадян, загальною рисою є переважаюча точка зору на патерналізм ску роль держави, що означає обмеження доступу громадян до небажаної інформації. Домінуюча роль держави Є затвердженою в законах які регулюють питання інтернету, у сферах охорони суспільного укладу і національної безпеки. Для близькосхідної моделі таких якраїн як, Саудівська Аравія, Катар, ОАЕ, притаманна домінуюча роль релігії при ухваленні рішень щодо фільтрації та цензури інтернет-ресурсів, адже більшість населення цих країн проповідують Іслам з монархічним політичним устроєм, тому влада блокує контент який може зашкодити настроєм всередині їхнього суспільства.

Для деяких країн, які використовують модель інформаційної монополії (Іран, Сирія, Ефіопія, Узбекистан та ін.), однією з особливостей є наголос на блокуванні інтернет-джерел політичною опозицією, екстремістами та правозахисними групами. Основним завданням інтернет-фільтрації в цих країнах є боротьба з політичною опозицією, переважно на боці радикального ісламу. Основною

причиною жорсткого контролю за Інтернетом у цих країнах є політична нестабільність.

Для європейської моделі (Франція, Німеччина, Велика Британія, Бельгія, Російська Федерація та ін.) характерною рисою є фільтрація небезпечних для суспільства ресурсів за чітко визначеними категоріями, а також боротьба з піратством. Згідно з принципами Європейської конвенції з прав людини, держави дозволяють фільтрацію інформації, що суперечить їхньому законодавству. Більшість європейських країн намагаються знайти баланс між базовим правом на вільний доступ до інформації та захистом суспільства від шкідливого контенту. При цьому заблокований контент суворо визначений у рамках правих стандартів, а відповідні закони підлягають встановленим демократичним процедурам ухвалення .

Характерною рисою ліберальної моделі (США, Японія, Бразилія) є прагнення уникнути централізованого та систематичного блокування окремих видів Інтернет-ресурсів. Водночас влада вживає заходів щодо закриття та притягнення до відповідальності власників цих ресурсів за порушення закону. За відсутності законної можливості технічно запобігти небажаному контенту влада США активно використовує інші стратегії. Під тиском приватних і громадських організацій і погрозами судових позовів федеральний уряд попросив інтернет-провайдерів видалити небажаний контент. Ще один факт – добровільні домовленості інтернет-провайдерів і хостерів про зобов'язання видаляти нелегальний контент [47, с.79].

У Фінляндії медіаграмотність є головним пріоритетом. Під час навчання в школі на спеціальних уроках дітей вчать відрізняти правду від вигадки. Щоб ще більше покращити розуміння громадянами ЗМІ, уряд Фінляндії розпочав програму медіаграмотності у Фінляндії. Вік не є фактором, оскільки всі громадяни можуть вдосконалити свої навички медіаграмотності за допомогою цієї ініціативи.

Ще одна країна, яка виступає за медіаграмотність, – Норвегія. Управління медіа Норвегії створило програму Media Smart, яка навчає молодь контролювати медіа. Навчання включає воркшопи, а також онлайн-матеріали.

Говорячи про сучасне розуміння гібридних війн і гібридних загроз, слід підкреслити, що концептуально ці поняття формувалися у західних військових

оборонних структурах, насамперед військових структурах США, з проекцією на майбутні війни і з метою побудови національної стратегії протистояння новим загрозам у вигляді інформаційної боротьби [48,с.29]. У Сполучених Штатах Національна асоціація медіаграмотності та Лабораторія медіаграмотності є одними з доступних груп медіаграмотності. Як вчителі, так і батьки, а також учні можуть отримати доступ до цих організацій для отримання ресурсів і розвитку навичок, пов'язаних із критичним мисленням і подорожуванням непередбачуваним медіа-ландшафтом.

У країні кленового листа, Канаді, навчають медіаграмотності учнів по всій країні в рамках національної навчальної програми. Батьки, вчителі та молоді люди можуть отримати доступ до спеціального навчання та ресурсів від Media Awareness Network – некомерційної організації, метою якої є сприяння розвитку навичок медіаграмотності.

Пропагуючи відповідальне використання медіа та заохочуючи критичне мислення молодих людей в Австралії, уряд розробив національну стратегію медіаграмотності. Стратегія містить ресурси, спеціально створені для вчителів, батьків та учнів, а також підтримує партнерство з медіаорганізаціями.

Якщо говорити про Україну, в нас запроваджено програми, спрямовані на підвищення інформаційної медіаграмотності. Визначною ініціативою є проект «Медіаграмотність для всіх», який передбачає тренінги для педагогів та учнів, а також однойменний онлайн-курс. Крім того, окремі школи проводять уроки з розвитку навичок, присвячені медіаграмотності та розвитку аналітичних здібностей.

Висновки, зроблені в результаті аналізу та порівняння цих прикладів, актуальні для інформаційної політики держави в українському сегменті Інтернету. Забезпечення якості демократичного процесу та свободи слова вимагає формування інформаційної гігієни та медіаграмотності. Розвиток інформаційної грамотності громадян є вкрай необхідним, особливо в нашій країні. Таким чином, надзвичайно важливо продовжувати роботу в цьому напрямку для забезпечення ефективної політичної участі та зростання демократичного суспільства.

РОЗДІЛ 3

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГІГІЄНИ ТА ЇЇ ЗНАЧИМІСТЬ В СУЧАСНОМУ УМОВАХ

3.1 Інформаційна гігієна та сучасні виклики її реалізації

Зчитування, аналіз та сприйняття великої кількості інформації вже давно стало неодмінною складовою нашого повсякденного життя. Відповідно, зі зростаючим обсягом цієї інформації стає більш масовим поширення фейків та дезінформації. Це негативне явище породжує необхідність розвитку інформаційної гігієни, своєрідного «фільтру» всієї інформації. Саме розуміння важливості інформаційної гігієни має важливе значення для забезпечення критичного мислення, фізичного та психологічного благополуччя суспільства.

Інформаційна гігієна – це набір знань та вмінь, які допомагають уникати підроблених новин та маніпуляцій інформацією [25].

Метою інформаційної гігієни є зменшення негативного впливу інформації на психічне, фізичне і соціальне благополуччя людей [24].

Згідно із результатами дослідження, проведеного у січні 2021 року за допомогою «SemanticForce» та волонтерського проекту «Як не стати овочем» - 73% українців у Facebook не мають інформаційної гігієни. Її відсутність зараз є великою проблемою для українського суспільства. Саме на це і орієнтуються російські спецслужби, коли у цій соціальній мережі публікують ПСО або фейки [16].

Президентка Української Асоціації організаційних психологів та психологів праці, докторка психологічних наук *Людмила Карамушка* під час виступу на каналі «SOS» для забезпечення інформаційної гігієни під час війни зазначає, що варто дозувати інформацію протягом доби, намагатись уникати спілкування з токсичними людьми, створити позитивну інформаційну взаємодію в сім'ї та споживати інформацію лише з надійних джерел інформації - офіційних мас-медіа та каналів комунікації влади. Саме ці ресурси забезпечують об'єктивність та оптимістичність інформації під час війни [64].

В той же час експертка з інформаційної гігієни, авторка книги «Як не стати овочем» *Оксана Мороз* на своєму вебінарі висловила таку думку: «В умовах війни

класичної правди в усій її об'єктивності не існує. У мирний час журналісти перевіряють інформацію в кількох незалежних джерелах і з допомогою спеціальних інструментів. Тоді як в умовах війни й тим паче – за активних бойових дій перевірити бодай щось стає набагато важче» [9].

Інформаційній гігієні потрібно постійно навчатись. Зважаючи на те, що російські «вкиди» дезінформації постійно видозмінюються, бувають випадки хакерських атак на державні сервери, з яких публікують фейки, то, на мою думку, важливо тренувати в собі витримку та «холодний» розум.

Серед основних порад щодо основних правил інформаційної гігієни:

1. *Завжди перевіряти джерело інформації* (це стосується як самого ресурсу, так і посилань, які можуть залишати автори в тексті). Стосовно перевірки джерела інформації варто виокремити декілька аспектів та знайти відповіді на такі питання:

- Хто є джерелом цієї інформації, чи є людина, яка написала цю інформацію першоджерелом?
- Що це джерело може знати?
- Коли джерело отримало цю інформацію? Це питання важливе для того, щоб зрозуміти чи є ця інформація актуальною.
- Де це джерело отримало інформацію? (Методом чуток, прямого інтерв'ювання/перебуванням на місці подій, перевіркою офіційних документів тощо).
- Яку репутацію має це джерело? Дослідити минулі публікації, чи не має це мас-медіа «джинси», відвертої популяризації певних впливових осіб/політиків [62].

2. *Уникати повторюваної інформації*. Один з найстаріших та ефективних методів маніпуляції полягає в повторенні однієї і тієї самої неправдивої інформації, але з різних ресурсів. Цей підхід базується на впливі на підсвідомість людини, переконуючи її в правдивості цієї інформації. Хоча цей механізм не застосовується до свіжих новин, більше всього він використовується для маніпулювання через «аналітику», «експертні думки» та інші неактуальні інформаційні матеріали.

3. *Перевіряти експертність.* Дуже часто як інструмент «вкидання» в інформаційне поле фейків/дезінформації використовують «думку експерта». Важливо розуміти, що не кожна особа, що претендує на звання «експерт» дійсно є ним і володіє знаннями із заявленої сфери.

4. *Не робити висновків на основі заголовків.* Дуже часто заголовки не відповідають змісту новин або спотворюють їх. Заголовки зазвичай придумують такі, щоб в них була сенсація/шок/інтрига - емоційні гачки, які могли б спонукати користувача натиснути на заголовок, щоб прочитати статтю (це явище отримало назву «клікбейт»).

5. *Знижувати інформаційне навантаження.* Як і зазначено раніше в роботі: дуже важливо дозувати кількість інформації, яку особа читає за день. Постійне занурення в інформаційні потоки призведе до емоційного виснаження зниження ваги та критичного мислення.

6. *Вивчати різні точки зору на одну й ту саму проблему.* Першочергово потрібно звертати увагу на те як подається одна й та сама інформація в різних джерелах. Якщо точки зору відрізняються, то варто дослідити всі і довіряти насамперед офіційним джерелам інформації та авторитетним ЗМІ.

7. *Бути уважним до емоційних гачків в тексті.* Основною ознакою, яка відрізняє маніпуляційні матеріали від інших є використання емоційних гачків, мета яких – викликати емоцію в читача (частіше всього негативну емоцію, шок, печаль). Емоції цих новин покликані відволікти вас від змісту новини, яка може бути абсолютною вигадкою. Обираючи емоційне мислення - перестає працювати раціональне мислення та критичне.

8. *Шукати того, хто отримає вигоду від публікації конкретної інформації.* Варто аналізувати хто ж може отримати вигоду від того, що суспільство повірить в певну новину, цікавиться хто є власником мас-медіа [38].

Основним актуальним викликом для інформаційної гігієни українського суспільства на мою думку є видозміна російських інформаційно-психологічних операцій та активний розвиток методів пропаганди.

Спеціальна інформаційна операція (СІО) - це сплановані дії, спрямовані на ворожу, дружню або нейтральну аудиторію з метою схвалення до прийняття управлінських рішень або (та) вчинення дій, вигідних для суб'єкта інформаційного впливу. СІО можуть передбачати також вплив на інформаційно-технічну інфраструктуру, але для більш ефективного впливу на свідомість і поведінку людей.

Вплив на свідомість та поведінку людей здійснюється через реалізацію інформаційно-психологічних операцій (ІПСО) з боку структур, пов'язаних з Збройними силами або Міністерством оборони різних країн. Безпосередньо до розробки та виконання ІПСО можуть бути залучені недержавні організації, фактично контрольовані владою. Також формуються спеціальні загони психологічних операцій (ПО), які символізуються поєднанням грецької літери «Псі» та зображення гвоздики.

Згідно із дослідженням військового ресурсу «Мілітарний», росія активно почала проводити інформаційні операції з 2004 року [40].

Популярні техніки ІПСО:

1) боти, або сторінки з українським прапором не обов'язково свідчать про причетність автора до України: часто такі сторінки «псевдоукраїнців» використовують для «розхитування зради», а також для поширення проросійських настроїв;

2) мовні помилки, які часто виступають невдалим перекладом з російської мови: «хлопок» «бавовна», «грустная доля» «сумна частка» (останній приклад взято з коментаря в соцмережі).

Неймовірна, абсурдна інформація/новина: «розіп'ятий російськомовний хлопчик», «сатаністи в рядах ЗСУ» - такі фальшиві новини дуже швидко поширюються методом чуток [4].

3) конспірологічні теорії, вигадані події та мітки диверсантів стали засобом відволікання уваги суспільства. Під час повномасштабного вторгнення, населення України все частіше почувало інформацію про наявність диверсантів, які встановлюють мітки на дорогах, дахах будинків та інших об'єктах. Згодом експерти почали наголошувати, що ця підвищена увага до «міток» відволікала як населення, так і владу від активного опору противнику. Замість зміцнення населених пунктів,

люди витрачали час на пошуки міток, які в сучасних умовах війни втратили свою значимість через наявність GPS-навігаторів та тепловізорів.

Для уникнення впливу інформаційно-психологічних операцій агресора варто пам'ятати про важливість фактчекінгу та крім цього дотримуватись таким рекомендаціям:

1. Відстежувати надмірну емоційність публікацій та заяв. Оскільки основою будь-якої ІпСО є викликати емоцію в об'єкта, то саме ці емоції можуть спонукати до поширення новини (що призведе до масового охоплення ІпСО), а також до ініціювання конфліктів між населенням або між населенням і владою країни.

2. Знаходити гачки-лестощі, які нав'язують інформацію: «Всі розумні люди точно знають, що...», «освічене населення розуміє, що...». Оскільки реципієнт такої інформації швидше за все підсвідомо характеризує себе як розумного та освіченого, тож прагне бути в ідентичній групі осіб, а отже – приміряти на себе думки, які слідують після цього кліше.

3. Ігнорування або знецінення українських офіційних джерел інформації має поставити під сумнів поширене повідомлення.

4. Недоліком офіційних джерел інформації є певна затримка у часі між подією та повідомленням про неї. Ця затримка може зумовлюватись потребою зібрати та впорядкувати дані, пересвідчитися у їхньої правдивості [45].

3.2 Забезпечення безпечного інформаційного середовища для українського населення в умовах російсько-українського конфлікту.

Наразі, зіткнувшись з широкомасштабною агресією від росії, українське суспільство відчуває на собі наслідки ведення не лише збройного вторгнення, а й активного ведення інформаційної війни. Для ведення інформаційного протистояння росія активно використовує онлайн ЗМІ, телебачення та месенджери. За своїми наслідками інформаційна війна може мати майже такий самий ефект, як і від традиційної зброї, адже гіперболізує інформаційно- психологічні процеси, які досить шкідливо впливають як на окремих індивідів, так і на суспільні маси.

Зважаючи на істотні наслідки впливу інформаційного впливу, обов'язковою умовою виживання держави в сучасних умовах є вміння протистояти та шукати нові шляхи протидії інформаційним атакам.

Вчений Албул С.В. у своїй статті розглядає такі методи кіберзахисту України від зовнішніх інформаційних атак:

- 1) контррозвідальна, оперативно-пошукова та процесуальна робота, направлена на фіксацію і перешкоджання систем поширення протиправних закликів;
- 2) робота з інформаційною складовою всіх матеріалів, яка формує громадську думку суспільства та впливає на ідеологію громадян;
- 3) активна реалізація програми стратегічних комунікацій органами влади, яка дозволяє взаємодіяти з населенням;
- 4) розвиток інформаційної інфраструктури країни, який підвищить попит на український контент, а також зменшить вплив російських ЗМІ на населення України [1, с. 7].

Вчений Вакуленко Р.В. у своїй статті виділив наступні методи протидії інформаційним війнам і захисту інфопростору:

1. Пряме спростування: публікація повідомлення з викриттям фейку, надання підтверджень власним повідомленням.
2. Встановлення потенційних каналів просочування інформації: спостереження за джерелом витoku дезінформації та подальший вплив чи ліквідація його.
3. Непряме спростування: висловлення сумнівів щодо достовірності джерела інформації, абсурдизація звинувачень.
4. Відвертання уваги: переведення уваги і ресурсів противника на інші події/об'єкти, відвертання уваги аудиторії на нову сенсацію.
5. Мовчання у відповідь.
6. Мінімізація впливу (підтвердження лише часткової правди в повідомленні, якщо така є).
7. Дискредитація: підривання авторитету шляхом публікації компромату, а також негативна похвала.

8. Розмиття негативу: створення позитивної або нейтральної інформації про подію або об'єкт, які зможуть перевищити негативну інформацію противника.

9. Доведення до абсурду: метод використовується для створення імунітету в аудиторії до негативу про об'єкт [7, с.8].

Найкращим варіантом уникнути наслідків інформаційного впливу є дія на випередження, оперативне реагування та створення ментального бар'єру у свідомості людей, яких опонент визначив цільовою аудиторією.

Робота на випередження є найефективнішим методом протидії, вона може містити пояснення або застосовуючи сарказм або гумор. Отримуючи інформацію про наміри противника, розвідка формує попередження цільової аудиторії про можливий інформаційний вплив. Тож є велика ймовірність, що після такого попередження подібну інформацію цільова аудиторія сприйматиме більш критично.

Антикризовий інструмент оперативного реагування використовується у випадках, коли атакована сторона знаходиться в несподіваній ситуації, і наслідки інформаційної атаки потенційно небезпечні і не можуть бути проігноровані. Для ефективного протидії в таких випадках використовується розроблена інформаційна мережа, яка включає ЗМІ, пости у групах та інформацію на акаунтах відомих блогерів, з метою надання інформації, що спростовує та пояснює ситуацію. Результативність захисту безпосередньо залежить від якості контенту, особливо цінними в таких випадках є вірусні матеріали. [30].

У таких ситуаціях найефективніше діє «сарафанне радіо», яке часто поширюється швидше, ніж будь-які масові медіа, оскільки інформація передається між суб'єктами, які вважаються надійними джерелами для один одного. Тому деякі ЗМІ намагаються формувати свої повідомлення таким чином, щоб вони були легко сприйняті, мали сенсаційний характер і могли швидко поширюватись через різні комунікаційні канали.

Також Генеральне управління розвідки МО України неодноразово перешкоджало створенню нових збройних провокацій росії, розкриваючи російські плани заздалегідь на своїй сторінці в Telegram (мал. 3.1.) [46]:

Рис. 3.1 – Скріншот з офіційного Telegram-каналу ГУР МО про підготовку збройних провокацій зі сторони рф

В Україні створено спеціальний Центр протидії дезінформації, який є робочим органом Ради національної безпеки і оборони України. Діяльність цієї організації полягає у розвінчуванні основних фейків, проведенні аналізу інформаційних публікацій, дослідженні статистики та подій на фоні геополітичних та військових процесів, які стосуються українського суспільства. На регулярній основі Центр протидії дезінформації публікує статті, які дозволяють дослідити масштабність агресії росії на території України, а також чинники, які впливають на розвиток подальших дій.

Приклад розвінчування фейків російської федерації наведено на мал. 3.2. [17]:

Центр протидії дезінформації опублікував добірку фейків, які ворог продукував 20 вересня

Про це повідомляє Еспресо.TV.

За версією ЦПД при РНБО України, 20 вересня росіяни запустили три великих обмани.

Дезінформація: Т.зв. глава ТОТ Донецької області Д. Пушилін заявив: "Я думаю, що тут референдум дуже довоочікуваний і, можливо, це рятівне політичне рішення, яке дозволить забезпечити життя наших цивільних осіб".

Фейк: Російські ЗМІ повідомили: "російські солдати виявили танк противника, екіпаж якого сигналізував про здачу в полон – підняв ствол і почав обертати вежу. Зважаючи на заварені на танку локи, всередині виявився повністю замуrowаний екіпаж... так керівництво ЗСУ кинуло військових на загибель".

Маніпуляція: Російська соціологічна компанія ІНСОМАР оприлюднила результати "телефонного опитування" мешканців ТОТ Запорізької, Херсонської, Донецької та Луганської областей щодо питання територіальної приналежності регіонів: "більшість респондентів (80-91%) бажать бачити свій регіон у складі Росії".

Рис. 3.2. – Приклад розвінчування фейку від Центру протидії дезінформації при РНБО.

Кіберполіція України спільно з волонтерами створили спеціальний чат-бот «StopRussiaIMRIYA» для перевірки та блокування ресурсів, що поширюють російськи фейки та пропаганду. Цей проєкт покликаний протидіяти дезінформації та незаконному контенту в інформаційному просторі.

Зокрема, співробітники протидії кіберзлочинам рекомендують користуватись цим ботом та перевіряти ресурси, які поширюють пропагандистську та фейкову інформацію. Бот вміє не тільки аналізувати інші сторінки в Telegram, а й постійно надсилає своїм підписникам онлайн-завдання для боротьби з ворогом на інформаційному фронті.

Представники Кіберполіції додали, що в межах програми "MRIYA" проводяться навчальні семінари для громадян й створюються інформаційні матеріали [5].

РНБО України, «ураховуючи пряму військову агресію з боку Російської Федерації, активне поширення росією-державою-агресором дезінформації, а також викривлення відомостей, та заперечення або виправдовування збройної агресії російської федерації проти України, з метою донесення правди про війну та забезпечення єдиної інформаційної політики в період дії в Україні правового режиму воєнного стану», вирішила: «Установити, що в умовах воєнного стану реалізація єдиної інформаційної політики є пріоритетним питанням національної безпеки, забезпечення якої реалізується шляхом об'єднання усіх загальнонаціональних телеканалів, програмне наповнення яких складається переважно з інформаційних та/або інформаційно-аналітичних передач, на єдиній інформаційній платформі стратегічної комунікації – цілодобовому інформаційному марафоні «Єдині новини #UAразом».

Таким чином, основним інструментом боротьби України проти російської дезінформації під час воєнного стану є правда, яку потрібно доносити до внутрішньої та закордонної аудиторії. Також велике значення відіграють медіакультура та медіаграмотність українського населення [20, с.22].

Кількість кібератак на державні інформаційні системи та об'єкти критичної інфраструктури збільшились утричі в порівнянні із попередніми періодами. 90 % всіх

цих атак виконуються військовими хакерами з росії та білорусі, де їхня діяльність фінансується владою [63].

Вимоги щодо застосування стандартів захисту інформації залишаються незмінними. Зокрема, державні інформаційні ресурси або інформація з обмеженим доступом, яка підлягає захисту згідно з вимогами закону, повинні оброблятися в рамках в рамках комплексної системи захисту інформації. Для захисту та збереження інформаційних систем, в яких не обробляється інформація із обмеженим доступом, але їх захист вимагає українське законодавство, то може бути також використана альтернативна система інформаційної безпеки відповідно до європейських стандартів [45].

3.3. Механізм впливу інформаційної гігієни на протидію російській дезінформації.

В сучасних умовах швидкого розповсюдження і доступності будь-якого виду даних, дезінформація стала серйозним викликом, особливо у контексті російської дезінформаційної кампанії. Оскільки інформаційна гігієна – потужний інструмент у боротьбі з потоком інформації як достовірної так і недостовірної, то важливо розуміти механізми впливу цього чинника на інформацію.

Для дослідження стану інформаційного середовища України у сучасний період та вироблення оптимальної стратегії боротьби з російською дезінформацією, було застосовано метод SWOT-аналізу, що полягає у розділенні чинників та факторів на чотири категорії: Strengths – переваги; Weaknesses – слабкі сторони; Opportunities – можливості; Threats – загрози. SWOT-аналіз дозволяє провести комплексну багатосторонню оцінку через логічну схему взаємодії різних факторів для вироблення подальшої стратегії розвитку. У кожній категорії було визначено по три основних чинники, що допоможуть побудувати SWOT-стратегію.

Таблиця 3.1 SWOT -аналіз формування інформаційної гігієни для України

Сильні сторони	Слабкі сторони
<p>1)Високий рівень критичного мислення та здатність до аналізу інформації у великій частині населення</p> <p>2)Активна громадська позиція та бажання бути інформованими про події в країні.</p> <p>3)Наявність надійних джерел інформації, які дозволяють перевіряти достовірність інформації.</p>	<p>1)Недостатня освіта в галузі медіа та інформаційної грамотності у частини населення</p> <p>2)Зловживання соціальними мережами та медіа, що призводить до поширення фейкової інформації та неправдивих новин.</p> <p>3)Брак достовірних джерел та експертної оцінки</p>
Можливості	Загрози
<p>1)Розвиток інформаційної грамотності через проведення тренінгів та семінарів у співраці з фахівцями ЄС.</p> <p>2)Створення і використання спеціальних ресурсів держав-партнерів для перевірки достовірності інформації та боротьби з фейками.</p> <p>3)Використання міжнародних соціальних мереж та медіа для поширення корисної та достовірної інформації.</p>	<p>1)Поширення фейкової інформації та неправдивих новин іншими країнами для власної вигоди</p> <p>2)Зловживання даними в соціальних мережах, велика кількість фейкової інформації</p> <p>3)Залежність від інформації, яка поширюється в мережі Інтернет, що може призвести до зниження рівня критичного мислення та до аналізу інформації.</p>

SWOT – стратегія. За результатами даного методу дослідження, можна дійти висновку, що Україна є країною, яка пережила складний період трансформації з радянської системи до демократичної. Цей процес супроводжувався змінами у всіх сферах життя, включаючи медіа та інформаційну сферу. На жаль, на початку цього періоду не було достатньо уваги приділеної розвитку інформаційної грамотності та інформаційної гігієни. Крім того, низький рівень життя та економічна нестабільність у країні зумовлювали недостатню увагу до цих питань. Зараз ситуація поступово

змінюється, але все ще потребує багато роботи для досягнення високого рівня інформаційної грамотності та інформаційної гігієни в Україні.

Одним із головних факторів формування інформаційної гігієни є розвиток медіаосвіти. Має бути забезпечений доступ до якісних джерел, які відповідають етичним і професійним стандартам журналістики. Крім того, ми повинні навчити людей критично мислити та аналізувати інформацію, яку вони отримують

Ще одним важливим фактором є пропаганда здорового способу життя. Люди повинні розуміти, що інформація, яку вони отримують, може вплинути на їх здоров'я та психологію. Наприклад, постійний вплив негативних новин може призвести до стресу та депресії. Також важливо захистити себе від шкідливої інформації, яка може поширюватися через соціальні мережі та Інтернет. Для цього вам потрібно розвинути навички кібербезпеки та безпечного користування Інтернетом.

Важливим елементом інформаційної гігієни є критичне мислення. *Критичне мислення* - це система суджень, яка дозволяє аналізувати інформацію таким чином, щоб на її підставі ухвалювати раціональні рішення. Глобально — це здатність відрізнити брехню від істини, що надзвичайно важливо в так звану епоху постправди, в яку ми зараз живемо. Саме вміння керувати таким типом мислення забезпечує уникнення швидкої реакції/дій на прочитане емоційне повідомлення/новину [6].

Загалом можна виділити 7 основних принципів критичного мислення:

- 1) самостійність;
- 2) усвідомленість;
- 3) цілеспрямованість;
- 4) обґрунтованість;
- 5) самоаналіз;
- 6) контрольованість;
- 7) самоорганізованість [29].

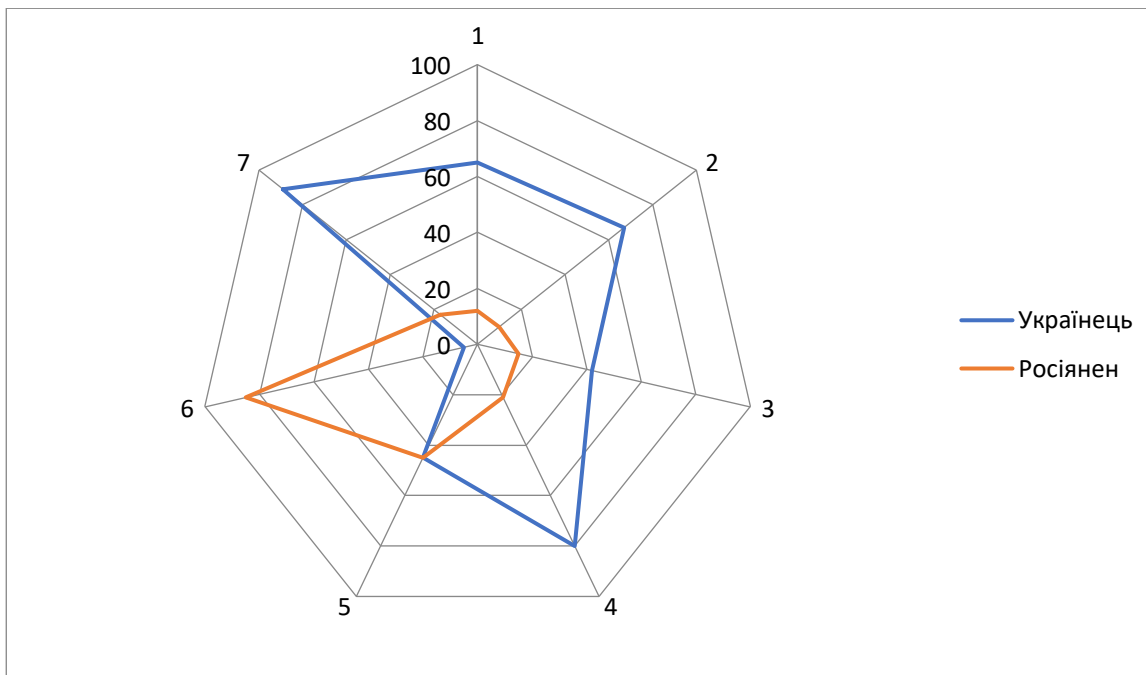

Рис. 3.3 Діаграма компаративного аналізу критичного мислення громадян України та росії

Якщо прикладом наявності критичного мислення є українці (хоч б частина населення), то прикладом відсутності критичного мислення, є російське суспільство. Згідно із останніми дослідженнями в листопаді 2022 року 75% росіян підтримують агресію РФ проти України [13].

Оскільки збройна агресія є безпідставною, то можна сказати, що критичне мислення у російського суспільства розвинене лише малою мірою. Адже їхні «власні» судження базуються на фейках та наративах з телебачення та інших видів ЗМІ.

Тому українцям важливо більше популяризувати культ самоосвіти для розвитку критичного мислення, яка є основним нашим зняряддям захисту в умовах інформаційної війни.

Основні правила щодо розвитку цього вміння можна звести до таких рекомендацій:

1. Варто із самокритикою відноситись до власних дій та думок. Корисно розкладати свої думки на частини і запитувати в себе чому людина вірить в той чи інший факт/подію. У такій рефлексії можна навчитись об'єктивно оцінювати інформацію і знаходити логічне пояснення власним судженням.

2. Застосовувати активне слухання у комунікаціях. Щоб навчитись критично мислити перш за все потрібно навчитись слухати чужі аргументи та ідеї (не обдумуючи свою відповідь під час їхнього говоріння).

Використовуючи активне слухання людина може повністю зрозуміти, що співрозмовник хоче сказати (не відволікаючись на власні думки).

3. Аналізувати інформацію. Перш за все відділяти емоції від раціо та досліджувати як певні факти/події можуть бути пов'язані між собою, вміти зосередитись на проблемі, розбивати інформацію на частинки.

4. Для ефективної комунікації важливо спілкуватись «ненасильницьким» методом», коли під час комунікації є відчуття співчуття, спостереження та співпраця. Коли особа спостерігає, то вона може відрізнити власні судження від суджень та оцінок інших людей.

5. Розвиток вміння передбачати. Аналізувати тренди/думки/події та передбачати майбутнє – важлива риса для здатності критично мислити і оцінювати наслідки висловлювань/дій як самого себе, так і оточуючих.

Механізм дії цього вміння в контексті інформаційної гігієни можна розглянути на прикладі того, що час від часу з'являються новини про те, що планується вторгнення ще раз із території Білорусі. Цю новину можна порівняти з хвилиною – раз в декілька місяців емоційні заголовки на цю тему з'являються. Проте, на мою думку, українці стали більш стримано на це реагувати, оскільки розвивається комунікація між суспільством та українською владою, тож державні діячі відразу надають офіційну інформацію, в якій спростовують даний вид фейків.

Соціальні мережі під час війни мають важливе значення як для пропаганди з боку країни-агресора, так і для України, яка не просто відбиває атаки російських військ на фронті, а й намагається повідати всьому світу правду.

Одним із основних чинників поширення культу свідомості серед українців та дотримання правил інформаційної гігієни є поширення українського контенту: в соцмережах, розвиток «українського» YouTube тощо.

До 24 лютого був великий вакуум українського контенту, тож за його відсутності частина населення України споживала російський контент, що теж мало суттєвий вплив на самосвідомість та критичне мислення громадян України.

Наразі кількість українських каналів у YouTube збільшилась. За статистикою, якщо до вторгнення в Україну було близько 15 тисяч каналів з передплатниками більше, ніж 1,5 тисячі. Наразі їх уже 18 тисяч. Наразі українські блогери розвиваються у абсолютно різних нішах. Це інтертеймент і блогінг, це і люди, які роблять сюжети, експлейнери на історичну тематику, роблять новинний контент і реаліті, тому що багато хто перебуває в бомбосховищах, багато хто пережив бомбардування і втік з міст. Це все знімали. Це все викладалося також на YouTube [12].

В свою чергу критичне мислення та інформаційна гігієна нерозривно пов'язані із фактчекінгом. Фактчекінг - це перевірка фактів та тверджень, які викликають сумнів, на точність та правдивість.

Раніше цією перевіркою фактів та тверджень займалися здебільшого журналісти для створення власних публікацій, але у період інформаційної війни ця навичка неабияк допомагає і звичайним пересічним Українцям.

Одним з найвідоміших та найпопулярніших порталів щодо фактчекінгу в Україні є StopFake, який вже близько шести років займається перевіркою та спростуванням перекрученої інформації та пропаганди про події в Україні, що поширюються ЗМІ [53].

1. Зібрати необхідний інформаційний матеріал та виокремити факти, які потребують перевірки.

2. Знайти в офіційних або авторитетних джерелах підтвердження класифікації певного повідомлення як неправдивого/правдивого або оманливого.

3. Перевірити джерело/автора тексту.

4. Перевірити зображення (встановити хто є першоджерелом зображення/ знайти підтвердження місця, дати та приблизного часу коли було створено зображення).

5. Перевірити відео (знайти першоджерело, визначити місце, яке зображено на відео) [21].

До інформаційної гігієни належить не лише споживання та аналіз отримуваної інформації, а й поширення певної інформації від свого імені або зі своєї сторінки.

Серед рекомендацій Центру протидії дезінформації при Раді національної безпеки і оборони України базовими є такі:

1. Верифікувати інформацію через офіційні відомства перш ніж повірити їй та поширити її.

2. Утримуватись від поширення матеріалів від «особистих джерел» стосовно подій, які відбуваються на фронті.

3. Не робити публічних оцінок бойовим діям, логістиці, адже тільки вище військове командування України має повну інформацію про стан на фронті та може робити правдиві прогнози.

4. Довіряти лише офіційним та перевіреним джерелам [44].

Для протидії ворогу за допомогою інформаційної гігієни та свідомого поширення інформації, військове керівництво розробило перелік інформації забороненої для публікації та поширення в соціальних мережах, зокрема:

Заборонено публікувати та поширювати такі інформаційні матеріали:

- військову техніку, позиції ЗМУ та блокпости;
- надання або перевозка зброї для ЗСУ;
- дані про звільнену від окупантів територію;
- відомості про місця обстрілів;
- координати, адреси та фото з прив'язкою до місцевості;
- дані про переміщення та роботу ППО [19].

Варто пам'ятати, що російські спецслужби перш за все шукають таку інформацію:

- 1) прив'язка будь-яких об'єктів до місцевості;
- 2) успішність повітряних чи артилерійських ударів;
- 3) результати ударів та стан інфраструктури;
- 4) емоційні вислови людей, що потрапляють на камеру;
- 5) люди, яких можна ідентифікувати [60].

Важливість інформаційної гігієни вже давно вийшла за межі особистої необхідності людей на рівень інформаційної безпеки всього українського суспільства. Розвиваючи в собі потрібні навички перевірки та аналізу інформації, розуміючи які дані можна поширювати, а від розповсюдження яких варто утриматись - українське суспільство може внести свій внесок в боротьбу на інформаційному фронті України та закласти основу розвитку нової усвідомленої нації.

ВИСНОВКИ

Світовий досвід та вітчизняна практика показують, що медіаграмотність та вміння фільтрувати інформацію є ключовими для забезпечення якості демократичного процесу та забезпечення належного рівня свободи слова. Отже, формування інформаційної гігієни та медіаграмотності повинні бути одними з основних завдань освіти та медіа в сучасному світі.

Високий рівень політичної свідомості також сприятиме ефективній та злагодженій роботі демократичних інститутів, більш продуктивному та відкритому виборчому процесу. Крім того, це підвищує економічний та соціальний показники в країні за рахунок вмотивованості громадян та домагає більш ефективно контролювати діяльність влади та підвищити рівень якості життя громадян.

Під час роботи дійшли до висновків, що цей неспинний процес, зважаючи на швидкі темпи розвитку новітніх технологій, світ змінюється в усіх аспектах життя, відповідно людське уявлення про певні події чи інновації також видозмінюють своє бачення та формують нові погляди зважаючи на обставини.

Фільтрація інформаційного потоку є одним з ключових аспектів формування саме політичної свідомості, так як кожного дня ми бачимо велику кількість інформації, є загрози інформаційних вкидів та дисбалансу у внутрішньому середовищі країни. Інформація яку можуть вводити супротивники цілеспрямовано здатна дестабілізувати ситуацію серед людей та породжувати хаос, тобто усе між собою тісно пов'язано.

Інформація, виокремлюються як одним із факторів ведення гібридної війни, тобто ворог застосовує не лише фізичну силу а й намагається підірвати психологічний стан людей, а фейкова інформація має великий вплив на свідомість громадян, які стають більш вразливі до маніпуляцій.

Після дослідження питання альтернативної політичної свідомості на прикладі російських громадян, можна дійти до висновку що тривала пропаганда та маніпуляції населенням можуть призвести до створення штучного уявлення про життя в середині країни та на міжнародній арені.

Якщо Україна зіткнулась з проблемами інформаційної гігієни лише 10 років тому, то країни Заходу вже давно створювали нормативно-правову базу реалізації інформаційної безпеки та захисту громадян від непотрібної інформації. Існує кілька моделей по країнам, які мають відмінності у фільтрації інформаційного простору, деякі просто урізають доступ до зовнішніх каналів, інші самі регулюють інформаційне поле з урахуванням власної вигоди, надають доступ до інформації, однак разом з тим формують навички інформаційної гігієни, щоб людини мала змогу сама тверезо оцінити ситуацію, таким чином формуючи довіру до держави, таким чином формуючи політичну свідомість

Акутальним стає питання інформаційної гігієни, адже разом з сучасними величезними можливостями, які ми отримуємо у аспекті інформаційної діяльності, ми отримуємо і загрози, що можуть зашкодити психологічно-емоційному стану людини. Кожен день люди зіштовхуються з питанням, а чи достовірна та стаття в соціальній мережі чи в інтернеті та чи можу я довіряти тим фактам та поширювати далі. Саме тому, важливо дотримуватись правильних алгоритмів у створення інформаційної гігієни для кожного індивіда, а головне усвідомлене бажання змінюватись та навчатись новому правилу сучасного інформаційного суспільства.

Досвід рішучої та багатосторонньої потидії агресорові з боку України продемонстрував принципово нові можливості захисту в умовах гібридної агресії та водночас виявив точки вразливості нашої країни, що стала об'єктом нападу і втратила територіальну цілісність. Поза тим, три роки війни в Україні наочно показали динаміку змін у процесі гібридної війни – як у методах нападу, так і у способах захисту та опору агресії. А питання інформаційного простору значно набиває обертів, а населення вчиться правильно реагувати на інформаційне сміття та боротись із супротивником його ж методами.

Для побудови стратегії формування інформаційної гігієни України, в умовах війни, було проведено SWOT-аналіз. За допомогою оцінки слабких та сильних сторін інформаційної гігієни України у внутрішньому середовищі, виявлено досить високий відсоток здатності людей до критичного мислення, а також практичний досвід вже виявлення дезінформації в суспільстві, що робить людей більш уважними

у перегляді різних джерел, спираючись лише на перевірені джерела, що є також сильною стороною, адже наявність перевірених ресурсів для пізнання ситуації в країні та світі також є неабиякою перевагою.

Наступний етап визначення загроз та можливостей, що можуть надходити із зовнішнього світу, є також важливим фактором побудови стратегій, відповідно основними загрозами у випадку України є війна на інформаційному фронті, тобто постійна пропаганда, фейкові новини маніпулятивного характеру постійно стирають межі інформаційної гігієни українського населення, тому і є головним чинником даного дослідження.

Основними можливостями для суспільства постає доступ до міжнародних, незалежних джерел інформації, тобто кожен бажаючий може упевнитись у достовірності фактів, без третьої сторони, що може мати певну вигоду з цього. Також є можливості розвитку безпечного інформаційного середовища для громадян з рахунок створення різноманітних міжнародних програм для забезпечення комунікацій та обмінну досвідом та знаннями, адже Україна є яскравим прикладом того, як варто боротись під час інформаційної війни, а також застосовувати поради західних партнерів стосовно підтримку інформаційної гігієни в сучасних умовах війни.

Формування інформаційної гігієни є складним процесом, який вимагає спільних зусиль уряду, громадськості та ЗМІ. Важливо забезпечити доступ до якісної та етичної інформації, навчити людей критично мислити, та аналізувати її, а також захищати від шкідливої інформації. І тільки коли люди будуть усвідомлено підходити до вивчення даного питання, питання політичної свідомості матиме широкий розголос, адже люди здатні аналізувати інформацію, розумітимуть важливість прийняття участі в житті держави та свідомо будуть приймати рішення внутрішньо-державного характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Албул С.В. Протидія інформаційним загрозам в умовах антитерористичної операції. *Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Одеса: ОДУВС, 2016. С. 7-9.
2. Англomовна служба Голосу Америки: Що варто знати про російське маніпулювання військовою статистикою // Voanews. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/varto-znaty-pro-rosijske-manipuluvannja-vijskovoju-statystykoju/6915302.html> (дата звернення 18.05.2023)
3. Богуш Д. Ієрархія пропаганди рф // Українська правда. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/bogush/62ed05e27f4a6/> (дата звернення 12.04.2023)
4. Ботоферми, бавовна, Кисельов. Що таке ІПСО, або інформаційно-психологічні операції. *Суспільне.Культура* : веб-сайт. URL: <https://suspilne.media/260991-botofermi-bavovna-kiselov-so-take-ipso-abo-informacijno-psihologicni-operacii/> (дата звернення 23.05.2023).
5. В Україні презентували чат-бот для протидії російським інформатакам. *Укрінформ* : веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3686599-v-ukraini-prezentovali-catbot-dla-protidii-rosijskim-informatakam.html> (дата звернення 23.05.2023).
6. Вайс М., Померанцев П. Україна і початок «нелінійної» війни // Критика. URL: <https://krytyka.com/ua/articles/ukrayina-i-pochatok-neliniynoyi-viyny> (дата звернення 10.04.2023)
7. Вакуленко Р.В. Огляд та аналіз методів протидії інформаційним впливам супротивника в умовах інформаційної війни. *Актуальні задачі та досягнення у галузі кібербезпеки* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 23–25 листопада 2016 року, м. Кропивницький. С. 186–187.
8. Василенко О.В. Основні світові тенденції розвитку озброєння та військової техніки для ведення війн у майбутньому / О.В. Василенко // Наука і оборона. 2009. № 4. С. 18–22.

9. Вебінар «Інформаційна гігієна під час війни» з Оксаною Мороз. *YouTube* : веб-сайт. URL <https://www.youtube.com/watch?v=x11wL80w-2M> (дата звернення 21.05.2023).
10. Винокурова С. Масова свідомість у ситуації соціальної кризи: пошук еквівалента втрачених ілюзій // *Філософська і соціологічна думка*. 1993, №1. 176 с.
11. Війна «гібридна» // *Політологічний енциклопедичний словник* / Уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін. – [За ред. М. П. Требіна]. – Харків: Право, 2015. С.816
12. Війна змінює життя українців, а вони задають тренди в соцмережах: що про це думають експерти. *FREEДОМ* : веб-сайт. URL: <https://uatv.ua/uk/vijna-zminyuye-zhyttya-ukrayintsiv-a-vony-zadayut-trendy-v-sotsmerezah-shho-pro-tse-dumayut-eksperty/> (дата звернення 23.05.2023).
13. Війну в Україні підтримує 75% росіян – розвідка. *УНІАН* : веб-сайт. URL: <https://www.unian.ua/world/viynu-v-ukrajini-pidtrimuye-75-rosiyan-rozvidka-12051183.html> (дата звернення 24.05.2023).
14. Гетьманчук М., Грищук В., Турчин Я. *Політологія: навчальний посібник*. Київ. 2010. С. 415. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-8424.html>
15. *Гібридна війна: in verbo et in praxi* : монографія / Донецький національний університет імені Василя Стуса / під. заг. ред. проф. Р.О. Додонова. – Вінниця : ТОВ «НіланЛТД», 2017. С.412
16. Головне болото країни. Як Facebook став джерелом №1 брехні для українців. *Українська правда* : веб-сайт. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2021/04/6/7289090/> (дата звернення 21.05.2023).
17. Добірка фейків російської федерації від Центру протидії дезінформації при РНБО. *Центр протидії дезінформації при РНБО України*. URL: <https://cpd.gov.ua/category/articles/> (дата звернення 24.05.2023).
18. Долженков О. Політична та соціальна трансформація : взаємозв'язок та особливості // *Актуальні проблеми політики*. Вип.49. 2013. С.46. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/590/Dolzhenkov%20Politychna%20ta%20sotsial%20transfor1.pdf?sequence=1> (дата звернення 5.04.2023)

19. Дописи про війну в соцмережах. Що означає розповсюджувати дані і яке за це покарання. *Суспільне новини* : веб-сайт. URL: <https://suspilne.media/253688-dopisi-pro-vijnu-v-socmerezah-so-oznaczae-rozpovsudzuvati-dani-i-ake-za-ce-pokaranna/#:~:text=%D0%92%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%96%2C%20%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0%2C%20%D0%BF%D0%BE%D0%B7%D0%B8%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%97%D0%A1%D0%A3%2C,%D1%89%D0%BE%D0%B4%D0%BE%20%D0%B2%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%83%D0%B6%D0%B1%D0%BE%D0%B2%D1%86%D1%96%D0%B2%2C%20%D0%BE%D0%B7%D0%B1%D1%80%D0%BE%D1%94%D0%BD%D0%BD%D1%8F%2C%20%D0%B1%D0%BE%D1%94%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BF%D0%B0%D1%81%D1%96%D0%B2> (дата звернення 24.05.2023).

20. Залевська І.І., Удренас Г.І. Інформаційна безпека України // *Південноукраїнський правничий часопис* №1, 2022. С.25

21. «Звідки ви це знаєте?»: якими інструментами фактчекінгу треба володіти професійним журналістам. *Національна спілка журналістів України* : веб-сайт. URL: <https://nsju.org/navchannya/zvidky-vy-cze-znayete-yakumu-instrumentamy-faktchekingu-treba-volodity-profesijnym-zhurnalistam/> (дата звернення 24.05.2023).

22. Люк К. Що таке інформаційна ревізія і як її провести. // *Zaxid.net*. URL: <https://zaxid.net/shho-take-informatsiyna-reviziya-i-yak-yiyi-provesti-n1536416> (дата звернення 06.05.2023)

23. Інформаційна гігієна – основні поради. *INFOlight.ua*. URL:<https://infolight.in.ua/2022/10/28/informatsijna-hihiiena-osnovni-porady/> (дата звернення 22.05.2023).

24. Інформаційна гігієна. Як досягти гармонії? *AREFACT*: веб-сайт. URL: <https://artefact.live/%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0-%D0%B3%D1%96%D0%B3%D1%96%D1%94%D0%BD%D0%B0-%D1%8F%D0%BA->

[%D0%B4%D0%BE%D1%81%D1%8F%D0%B3%D1%82%D0%B8-%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%BC/](#) (дата звернення 20.05.2023).

25. Інформаційна гігієна: як виявити фей. *CasesMedia* - веб-сайт. URL:<https://cases.media/article/informaciina-gigiyena-yak-viyaviti-feik> (дата звернення 20.05.2023).

26. Король В. Гібридно-месіанські агресії Кремля проти України : спроби неокolonізації // Газета Верховної Ради України « Голос України». URL: <http://www.golos.com.ua/article/349042> (дата звернення 19.05.2023)

27. Країна зомбі : підтримка путіна в росії зросла до 83% // Волинь. URL: <https://www.volyn.com.ua/news/211212-kraina-zombi-pidtrymka-putina-v-rosii-zrosla-do-83> (дата звернення 16.05.2023)

28. Краснокутський О. Політична свідомість як утворюючи складова процесу формування ідеології державотворення // ЗДІА: гуманітарний вісник. 2013. №52. С.14

29. Критичне мислення — поради з розвитку. *Happy Monday* : веб-сайт. URL: <https://happy monday.ua/jak-rozvynuty-krytychne-myslennja> (дата звернення 23.05.2023).

30. Курбан О.В. Сучасні інформаційні війни в мережевому онлайн просторі : навч. посіб. К. : ВІКНУ, 2016. 286 с.

31. Левантович О. Гібридні війни ХХІ століття: нові виклики для медіапростору // Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2019. Вип. 45. С.52-59 URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/journalism/article/viewFile/9984/9991> (дата звернення 03.05.2023)

32. Магда Є. Гібридна війна: сутність та структура феномену // Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки». 2015. №4. С.15. URL: https://www.academia.edu/42584031/%D0%93%D0%86%D0%91%D0%A0%D0%98%D0%94%D0%9D%D0%90_%D0%92%D0%86%D0%99%D0%9D%D0%90_%D0%A1%D0%A3%D0%A2%D0%9D%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%AC_%D0%A2%D0%90_%D0%A1%D0%A2%D0%A0%D0%A3%D0%9A%D0%A2%D0%A3%D0%A0%D0%90_%D0%A4%D0%95%D0%9D%D0%9E%D0%9C%D0%95%D0%9D%D0%A3 (

33. Маркова. М.В. Інформаційно-психологічна війна: медико-психологічні наслідки та стратегії протидії. Проблеми безперервної медичної освіти та науки. 2016. №4. С. 6-10. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psmno_2016_4_3
34. Матвієнків С. Вплив Національно-політичної свідомості сучасного українського суспільства на інформаційний простір держави // Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2018. №2 (4). С.155-160
35. Солдатенко О. Інформаційний простір у мережі Інтернет: Правове регулювання та контроль // Підприємництво, господарство і право: адміністративне право і процес. 2018. №5. С.134-140
36. Мілітаризація, брехня та маніпуляції: як росія робить з українських дітей фашистів // Інститут інформаційної безпеки. URL: <https://internews.ua/opportunity/How-Russia-manipulates-Ukraine-historical-past> (дата звернення 13.05.2023)
37. Москаленко В.В. Соціальна психологія : Підручник. К.: Центр учбової літератури, 2008. С.688
38. Московських Л., М'ягих В. Методичні вказівки до теми «Політична свідомість та політична культура» з курсу «Політологія» для студентів IV–V курсів економічних спеціальностей денної та заочної форм навчання. Дніпропетровськ: ДВНЗ УДХТУ, 2015. С.12 .
39. Наукові студії з політичної психології: Матер, звіт. наук, сесії Наук.-практич. центру політ, психології АПН України 28-29 лют. К., 1996.
40. Остапенко М. А. Політична культура суспільства: навч. посіб. / Міжрегіональна академія управління персоналом. К. : МАУП, 2008. Бібліогр.: С. 94 URL: https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/polit_kult_syp.pdf
41. Підрозділи психологічних операцій російської армії. *Мілітарний* : веб-сайт. URL: <https://mil.in.ua/uk/articles/pidrozdily-psyhologichnyh-operatsij-rosijskoyi-armiyi/> (дата звернення 22.05.2023).

41. Попова Т. Безпека інформаційного простору України. Координувати чи ні? // Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28387220.html> (дата звернення 04.05.2023)
42. Політична психологія: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. К. : МАУП, 2006. Бібліогр.:С.400 URL: <https://classroom.google.com/u/1/c/NTU5NTY0NDk0Mjgz>
43. Політична трансформація у сучасному світі: погляд з України: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І. С. Піляєв. — К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. С. 112. URL : https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/polit_transf_piliaev.pdf
44. Правила для перевірки й поширення інформації під час війни. *Слово про слово* : веб-сайт. URL: <https://slovoproslovo.info/yaki-pravila-neobhidno-dotrimuvatisya-dlya-perevirki-y-poshirennya-informatsii-pid-chas-viyni/> (дата звернення 24.05.2023).
45. Рашистські ПІСО в інфопросторі: як діяти користувачеві соцмереж. *АрміяInform*. URL : <https://armyinform.com.ua/2022/08/11/rashytski-ipso-v-infoprostoriyak-diyaty-korystuvachevi-soczmerzsh/> (дата звернення 24.05.2023).
46. Росія готує свідому провокацію для виправдання введення Білоруських військ. *Telegram* : веб-сайт. URL: <https://t.me/s/DIUkraine> (дата звернення 24.05.2023).
47. Рябоконт О. Міжнародний досвід сучасної цензури і фільтрації контенту в мережі інтернет // Інформаційно-аналітична діяльність як чинник організації сучасного національного інформаційного простору: Інформаційно-аналітичні матеріали до міжнародної наукової конференції «Місце і роль бібліотеки у формування національного інформаційного простору 21-23 жовтня 2014 р. (Київ), 2014. С. 77-79 URL: <http://conference.nbu.gov.ua/report/view/id/334>
48. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. р ед. В. П. Горбуліна. – К. : НІСД, 2017. С. 496 URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Horbulin_Volodymyr/Svitova_hibrydna_viina_ukrainskyi_front.pdf
49. Сівцова Н. Політична свідомість як фактор політичної діяльності. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/724/1/01shompd.pdf>
50. Слова та війни: Україна в боротьбі з російською пропагандою //аналітичне видання: Інтерньюз-Україна ; гол. ред. В. Єрмоленко. Київ : К.І.С., 2017.

C.134. URL : https://issuu.com/internews-ukraine/docs/words_and_wars_ukr (дата звернення 10.05.2023)

51. Тактики як російська пропаганда використовує тактику підміни понять // Детектор Медіа. URL: <https://disinfo.detector.media/post/yak-rosiiska-propahanda-vukorystovuie-taktyku-pidminy-poniat> (дата звернення 15.05.2023)

52. Тодоров І. Спроби руйнації Росією системи міжнародних відносин та реакція Заходу / І. Тодоров // Тисячоліття – Millennia: [науковий щорічник]. – Вип. 3. – 2016 / Редкол.: Н. М. Жулканич, В. Є. Задорожний, Л. І. Капітан, Р. А. Офіцинський (гол. ред.) та ін. – Ужгород: Гражда, 2016. – С. 58-66.

53. Хто такий «фактчекінг» і хто його сюди покликав? *Студпарламент КНУ* : веб-сайт. URL: <http://sp.knu.ua/%D1%85%D1%82%D0%BE-%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D1%84%D0%B0%D0%BA%D1%82%D1%87%D0%B5%D0%BA%D1%96%D0%BD%D0%B3-%D1%96-%D1%85%D1%82%D0%BE-%D0%B9%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D1%81%D1%8E%D0%B4%D0%B8-%D0%BF/> (дата звернення 24.05.2023).

54. Цурканова І. Політична свідомість нового «Покоління X, Y, Z» в розбудові українського суспільства // Регіональні студії. 2022. №29. С.4 URL: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/29/18.pdf> (дата звернення 17.04.2023)

55. Цюрупа М. Питання визначення сутності «гібридної війни»: на прикладі збройної боротьби на сході України // Наукові записки інституту політичних і етнонаціональних досліджень. 2015. Вип. 5/6 (79/80). С. 56-65 URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/tsurupa_pytannia.pdf

56. Чорна І. Трансформація масової політичної свідомості в умовах модернізації політичної системи України // Питання психології / Вісник Національного університету оборони України 2. Вип.60. 2021. URL: <http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/227707/228908> (дата звернення 28.04.2023)

57. Шевчук Є. Засоби масової інформації як фактор формування світогляду людей в сучасних реаліях // Тези доповідей / XXIII Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених. 2023. С. 176-178

58. Шевчук Є. Інформаційна гігієна як ефективний інструмент протидії пропаганді під час війни в Україні // Матеріали круглого столу з нагоди дня супротиву окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя. 2023. С.162-164

59. Щерба Дз. Як росія маніпулює історичним минулим України // Інтерньюз Україна. URL : <https://internews.ua/opportunity/How-Russia-manipulates-Ukraine-historical-past> (дата звернення 16.05.2023)

60. Що конкретно (і чому) не можна повідомляти і показувати в медіа під час війни. *Детектор медіа* : веб-сайт. URL: <https://detector.media/infospace/article/197960/2022-03-30-shcho-konkretno-i-chomu-ne-mozhna-povidomlyaty-i-pokazuvaty-v-media-pid-chas-viyny/> (дата звернення 24.05.2023).

61. Як з росіян зробили зомбі: експерт розібрав ієрархію сучасної кремлівської пропаганди // П'ятий канал. URL : <https://www.5.ua/svit/yak-z-rosiian-zrobyly-zombi-ekspert-rozibrav-iierarkhiuu-suchasnoi-kremlivskoi-propahandy-284244.html> (дата звернення 18.05.2023)

62. Як оцінити рівень правдивості і надійності джерел у роботі з новинами. *Media lab* : веб-сайт. URL: <https://medialab.online/news/perevirka-na-dostovirnist-9-zapytan-pro-dzherelo-novu-ny/> (дата звернення 21.05.2023)

63. Як у воєнний час захистити інформацію в інформсистемах. *АрміяInform* : веб-сайт. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/07/19/yak-u-voyennyj-chas-zahystyty-informacziyu-v-informsystemah/> (дата звернення 24.05.2023).

64. SOS: ПОРАДИ: ЯК ЗЕБЕЗПЕЧУВАТИ ІНФОРМАЦІЙНУ ГІГІЄНУ ПІД ЧАС ВІЙНИ? *YouTube* : веб-сайт. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ZwqSSGJZXj4> (дата звернення 20.05.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

SWOT-стратегія компенсації слабкостей під час формування інформаційної гігієни в Україні

W1:	W2:	W3:
<p>S1. Щоб знизити рівень інформаційного сміття , варто розробити міжнародні заходи із залучення більшої кількості різних країн, щоб можна було дізнатись досвід інших держав у боротьбі з інформаційним сміттям.</p>	<p>O1. Проведення інформаційних кампаній та тренінгів для населення щодо розрізнення правдивої та фейкової інформації, підвищення контролю за поширенням неправдивих новин з боку соціальних мереж та медіа, використання спеціальних алгоритмів для виявлення фейкової інформації.</p>	<p>S3. Розвиток платформ для спільного обговорення та перевірки інформації. Це можуть бути форуми, соціальні мережі або спеціальні веб-сайти, де користувачі можуть ділитися своїми думками та перевіряти достовірність інформації разом з іншими користувачами.</p>
<p>S2+O3. Сприяння розвитку медіа-грамотності. Розробка нових освітніх програм для дітей шкільного віку та вищих навчальних закладів з метою формування інформаційної гігієни в сучасному середовищі.</p>	<p>O3. Зміна формату інформаційних кампаній та тренінгів для більшої ефективності, підвищення контролю за поширенням неправдивих новин з боку соціальних мереж та медіа, використання нових алгоритмів для виявлення фейкової інформації.</p>	<p>S3+O1. Підвищення рівня критичного мислення серед населення. Це може бути досягнуто за допомогою проведення тренінгів, семінарів та інших навчальних заходів, які навчатимуть людей розрізняти правдиву інформацію від неправдивої.</p>
<p>S1+O2. Для того щоб зменшити рівень вкидів у інформаційне суспільство варто проводити майстер класи та різноманітні квестиб щоб зацікавити людей у правильному фільтруванні інформації та її поширенні.</p>	<p>S2 + O3. Наприклад, проведення опитувань серед населення щодо рівня освіченості щодо розрізнення правдивої та фейкової інформації, аналіз кількості виявлених неправдивих новин та їх поширення в соціальних мережах та медіа.</p>	<p>O2+S3. Розробка та використання спеціальних інструментів для перевірки достовірності інформації. Це можуть бути онлайн-сервіси або додатки для смартфонів, які допоможуть користувачам перевірити достовірність інформації.</p>

Додаток Б
SWOT-стратегія нейтралізації загроз під час формування інформаційної гігієни в
Україні

T1:	T2 :	T3:
S1. Впровадження на міжнародний ринок інформаційних технологій які будуть трактувати лише офіційні джерела і висвітлюватимуть ситуації з правильної сторони	O1+S2. Щоб покращити інформаційну безпеку українського простору, варто створити певні програми чи боти, які будуть відслідковувати порушення інформаційних стандартів.	O1+S3. Розвиток інформаційної політики сприятиме формуванню кращої політичної свідомості громадян, а також збільшить зацікавленість суспільства у вивченні питань інформаційної гігієни.
S2+O3. Залучення програм Європейського Союзу для обміну досвідом у сфері інформаційної безпеки	S3+O1. Проведення міжкультурну та міжрелігійну співпрацю, спрямовану на зменшення попереджень і недорозумінь між різними групами населення країнах, щоб була відкрита та чиста інформаційна політика.	S2. Збільшити відсоток фінансування кібербезпеки, а саме створення окремих підрозділів які не будуть допускати інформаційних вкидів у простір інтернету .